

**УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ПАВЛА ТИЧИНИ**

Навчально-науковий інститут економіки та бізнес-освіти

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НАПИСАННЯ
КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ**

**ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»
спеціальності 071 Облік і оподаткування**

Умань – 2023

УДК 378 (075.8)
ББК 74.580.252.4

*Розглянуто та рекомендовано до друку
науково-методичною комісією Навчально-наукового інституту економіки та бізнес-
освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 1 від 24 серпня 2023 р.)*

Рецензенти:

Іванова Н.І. – завідувач навчального відділу, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і оподаткування Уманського національного університету садівництва.

Подзігун С.М. – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Демченко Т.А., кандидат економічних наук, професор кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Методичні рекомендації до написання кваліфікаційних робіт освітнього ступеня «Магістр» зі спеціальності 071 Облік і оподаткування/укл. Демченко Т.А. Умань : УДПУ, 2023. 65 с.

Методичні рекомендації підготовлені з метою надання здобувачам вищої освіти знань, вмінь і навичок щодо якісної підготовки кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня «Магістр» зі спеціальності 071 Облік і оподаткування та викладачів, залучених до керівництва кваліфікаційними роботами.

УДК 378 (075.8)
ББК 74.580.252.4
© УДПУ, 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ I. ОСНОВИ АТЕСТАЦІЇ ВИПУСКНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	5
РОЗДІЛ II. ПОЧАТКОВІ ЕТАПИ ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	8
2.1. Визначення тематики та організація виконання кваліфікаційної роботи.....	8
2.2. Наукове керівництво кваліфікаційною роботою.....	9
2.3. Дослідження літературних джерел.....	11
2.3.1. Види джерел та технологія їх опрацювання.....	11
2.3.2. Методика пошуку необхідної наукової літератури.....	14
2.3.3. Техніка вивчення наукової літератури.....	15
2.4. Концепція, план та організація виконання кваліфікаційної роботи... ..	18
РОЗДІЛ III. СТРУКТУРА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ТА ВИМОГИ ДО ЇЇ ОФОРМЛЕННЯ.....	20
3.1. Структура кваліфікаційної роботи.....	20
3.2. Вимоги до оформлення кваліфікаційної роботи.....	30
3.2.1. Загальні вимоги.....	30
3.2.2. Нумерація.....	30
3.2.3. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела.....	30
3.2.4. Дефіс та тире.....	32
3.2.5. Ілюстрації та таблиці.....	32
3.2.6. Додатки.....	33
3.2.7. Оформлення списку використаних джерел.....	33
3.3. Типові помилки в написанні та оформленні кваліфікаційної роботи.....	33
РОЗДІЛ IV. ПОРЯДОК ПОДАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ ДО ЗАХИСТУ.....	36
4.1. Загальна характеристика завершального етапу підготовки кваліфікаційної роботи.....	36
4.2. Відгук керівника на кваліфікаційну роботу.....	36
4.3. Рецензування кваліфікаційної роботи.....	37
РОЗДІЛ V. ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	40
5.1. Загальні питання захисту кваліфікаційної роботи.....	40
5.2. Процедура публічного захисту кваліфікаційної роботи.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46
ДОДАТКИ.....	48

ПЕРЕДМОВА

Кваліфікаційна робота магістра – кваліфікаційна робота, призначена для об'єктивного контролю ступеня сформованості умінь, знань вирішувати типові задачі діяльності, які, в основному, віднесені в освітньо-кваліфікаційних характеристиках до організаційної та виконавської функцій.

Випускні кваліфікаційні роботи виконуються на завершальному етапі навчання здобувачів вищої освіти і передбачають: систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності та застосування їх при вирішенні конкретних наукових, технічних, виробничих й інших завдань; розвиток навичок самостійної роботи й оволодіння методикою дослідження та експерименту, пов'язаних з темою проекту.

Метою виконання кваліфікаційної роботи освітнього ступеня «Магістр» є систематизація, закріплення та розширення теоретичних знань, їхнє застосування для вирішення науково-прикладного завдання, яке потребує інноваційної діяльності відповідно до вимог освітньо-професійної програми другого рівня вищої освіти.

Для досягнення цієї мети у роботі вирішуються такі завдання:

- ✓ систематизація та поглиблення теоретичних знань у контексті вирішення певних практичних завдань;
- ✓ формулювання конкретної прикладної проблеми, що не знайшла достатнього висвітлення у науковій літературі та потребує інноваційних пропозицій для її вирішення;
- ✓ наукове обґрунтування методів і засобів вирішення визначеної проблеми;
- ✓ моделювання внутрішніх і зовнішніх зв'язків між явищами та процесами, які є суттєвими для вирішення конкретного науково-прикладного завдання;
- ✓ формування висновків, рекомендацій і пропозицій на основі результатів наукових досліджень.

Кваліфікаційна робота виконується на основі поглибленого вивчення та творчого критичного осмислення спеціальної вітчизняної та зарубіжної літератури, чинного законодавства України та міжнародних законодавчих актів, передового досвіду з вирішення обраної проблеми, у тому числі закордонного, а також результатів даних, отриманих здобувачем вищої освіти під час власних досліджень реального об'єкта з метою вирішення визначених професійних задач.

РОЗДІЛ І

ОСНОВИ АТЕСТАЦІЇ ВИПУСКНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Здобуття кваліфікації фахівця того чи іншого рівня підтверджується атестацією. Атестація здійснюється екзаменаційною комісією (ЕК) відповідно до вимог освітньої (освітньо-професійної) програми спеціальності, згідно з навчальним планом.

Атестація випускників за освітнім ступенем «Магістр» здійснюється Екзаменаційною комісією з метою встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти за спеціальністю після завершення теоретичної та практичної частини навчання.

Атестація здійснюється на підставі оцінки рівня фахових (загально-професійних і спеціалізовано-професійних) компетентностей (знання, вміння, комунікація, автономність та відповідальність, інтегральна компетентність) випускників, передбачених відповідним рівнем Національної рамки кваліфікацій і освітньо-професійними програмами підготовки фахівців за спеціальністю.

Для проведення атестації випускників Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини за рівнем вищої освіти «Магістр» в інституті створюються Екзаменаційні комісії. Терміни проведення атестації визначаються навчальними планами підготовки фахівців та графіком освітнього процесу. Атестацію проходить кожен здобувач вищої освіти після повного виконання ним навчального плану.

Відповідно до п. 1.1. «Положення про випускні кваліфікаційні роботи в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини» (затвердженого Вченою радою університету від 24 листопада 2020 року протокол № 6), кваліфікаційна робота є самостійним кваліфікаційним навчально-науковим дослідженням здобувача вищої освіти, яке виконується на завершальному етапі навчання в університеті для отримання освітнього ступеня «Магістр». Підготовка кваліфікаційної роботи має на меті:

- систематизацію, закріплення і розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності і спеціальних дисциплін та застосування цих знань при розв'язанні конкретних завдань;

- розвиток навичок самостійної роботи, оволодіння методикою дослідження та проведення експерименту при розв'язуванні проблем і питань, що порушуються у кваліфікаційній роботі;

- з'ясування підготовленості здобувачів до самостійної роботи в сучасних умовах.

При написанні кваліфікаційних робіт реалізуються такі завдання:

- поглиблення, систематизація та закріплення отриманих під час навчання теоретичних знань здобувачів;

- виявлення здатності здобувачів обрати і проаналізувати наукову або практичну проблему, зробити теоретичні висновки і узагальнення на основі сучасних методологічних засад фахового напрямку, застосувати знання при вирішенні конкретних наукових та виробничих (фахових) завдань, обґрунтувати практичні рекомендації;

- напрацювання і поглиблення навичок самостійної роботи з літературними джерелами, методичними та інструктивними матеріалами, а також оволодіння методикою досліджень та експерименту;

- вивчення та осмислення досвіду професійної діяльності за сучасних умов;

- виконання роботи на замовлення конкретних установ (загальноосвітніх шкіл, ЗВО різних рівнів акредитації, позашкільних навчальних закладів, підприємств тощо) – бази практики здобувачів;

- визначення рівня професійної компетентності випускника як його здатності до самостійної практичної роботи, творчого вирішення фахових завдань.

Написання кваліфікаційної роботи є своєрідним підсумком, творчим звітом здобувача про теоретичні та практичні знання, вміння і навички, які він отримав за період навчання в університеті.

Передумовами якісного виконання кваліфікаційної роботи є наявність у здобувачів умінь:

- ✓ аналізувати і правильно оцінювати управлінські процеси, які відбуваються в регіонах та в країні в цілому;
- ✓ використовувати набуті в процесі навчання теоретичні знання, практичні навички для вирішення певної проблеми управління;
- ✓ критично аналізувати літературні та наукові джерела;
- ✓ застосовувати сучасні методики наукових досліджень;
- ✓ узагальнювати статистичні та інші фактичні матеріали;
- ✓ пропонувати оптимальні рішення в конкретних управлінських ситуаціях;
- ✓ використовувати обчислювальну техніку для аналітичної обробки даних, результатів експерименту тощо;
- ✓ робити висновки та вносити пропозиції, що мають теоретичне і практичне значення.

При підготовці кваліфікаційної роботи здобувач вищої освіти повинен дотримуватись певних вимог:

- ✓ робота, подана на здобуття кваліфікації має бути написана державною мовою;
- ✓ кваліфікаційну роботу кожен здобувач виконує індивідуально;
- ✓ робота має бути науковою працею, яка присвячена вирішенню конкретної управлінської проблеми або комплексу економічних проблем;
- ✓ запропоновані нові рішення мають бути аргументовані і порівнюватися з уже відомими рішеннями;
- ✓ в кваліфікаційній роботі необхідно навести відомості щодо практичного застосування здобутих автором наукових результатів дослідження;
- ✓ оформлення кваліфікаційної роботи має відповідати вимогам, що ставляться до робіт, поданих до друку;
- ✓ при написанні кваліфікаційної роботи здобувач вищої освіти повинен посилатись на автора та джерело, звідки запозичений матеріал або окремі результати. У разі виявлення плагіату, свідомого зловживання авторськими правами іншого вітчизняного чи зарубіжного науковця, кваліфікаційна робота знімається з розгляду.

Виконувати кваліфікаційні роботи можуть здобувачі вищої освіти денної і заочної форм навчання, якісна успішність яких складає 100% з фахових дисциплін.

Кваліфікаційна робота повинна мати пошуковий характер. У роботі мають бути продемонстровані вміння здобувача методологічно грамотно проводити наукове дослідження, самостійно аналізувати, систематизувати, узагальнювати його основні наукові та практичні результати.

Кожне дослідження, у тому числі й кваліфікаційна робота, від творчого задуму до остаточного оформлення наукової праці має неповторну специфіку. Однак усі вони наділені загальними особливостями, які охоплюють **універсальні послідовні процеси (етапи)**:

1. Вибір теми, обґрунтування її актуальності і визначення рівня її розробленості.
2. Розробка концепції та плану кваліфікаційної роботи, погодження її з науковим керівником. Відпрацювання теоретичних передумов дослідження, обґрунтування наукового апарату: об'єкта, предмета, окреслення мети, завдань дослідження тощо.
3. Підготовка індивідуального плану-графіку написання кваліфікаційної роботи на весь період навчання.
4. Нагромадження необхідної наукової інформації, пошук, вивчення й аналіз літературних та інших джерел з теми дослідження; вибір напрямів дослідження з огляду на його мету.
5. Вибір методів експериментального дослідження, які є інструментами здобуття фактичного матеріалу, необхідною умовою досягнення поставленої мети.
6. Обробка й аналіз результатів експериментального дослідження.
7. Написання тексту роботи, оформлення її вступу і висновків, опис використаних джерел і створення додатків.
8. Підготовка до захисту (попередній захист, зовнішнє рецензування кваліфікаційної роботи; підготовка відгуку наукового керівника).
9. Захист кваліфікаційної роботи перед ЕК.

РОЗДІЛ II.

ПОЧАТКОВІ ЕТАПИ ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

2.1. Визначення тематики та організація виконання кваліфікаційної роботи

Тематика кваліфікаційних робіт розробляється кафедрою, затверджується вченою радою інституту і доводиться до відома здобувачів вищої освіти. З метою уникнення плагіату теми робіт поновлюються щороку.

Вибір теми кваліфікаційної роботи має винятково велике значення. Здобувач вищої освіти, має право вибирати тему кваліфікаційної роботи з ряду запропонованих кафедрою або запропонувати власну тему з необхідним обґрунтуванням доцільності її розробки і можливості виконання.

Тема кваліфікаційної роботи повинна визначатися і закріплюватися на початку останнього року підготовки. Вона найчастіше вибирається зі списку, рекомендованого кафедрою. Але не є виключним особистий вибір теми здобувачем вищої освіти. Якщо здобувач не може сам вибрати тему роботи, він вправі звернутися за консультацією до викладачів.

Істотну допомогу у виборі теми роблять ознайомлення з аналітичними оглядами і статтями в спеціальній періодиці, а також бесіди і консультації з фахівцями-практиками, у процесі яких можна виявити важливі питання, ще мало вивчені в науці.

Ідеальний варіант, коли напрям наукової діяльності та тема формуються ще при навчанні за Магістерською програмою в процесі виконання курсових робіт за спеціальністю, а також занять науковою діяльністю. Спочатку необхідно визначитися з напрямом досліджень і з третього курсу (коли виконуються курсові роботи) добирати літературні джерела за проблемою і продовжувати цей процес до виконання кваліфікаційної роботи. Накопичення інформації продовжується в процесі проходження різноманітних практик. Такий підхід дозволяє до моменту виконання кваліфікаційної роботи мати необхідний об'єм статистичної та наукової інформації.

Тема кваліфікаційної роботи має бути пов'язана, як правило, з основними напрямками науково-дослідницької роботи відповідної кафедри або продовжувати (узагальнювати) результати дослідницької роботи здобувачів вищої освіти, проведених в період навчання в університеті.

Назва кваліфікаційної роботи повинна бути, по можливості, короткою, відповідати обраній спеціальності та суті вирішеної наукової проблеми (задачі), вказувати на мету дослідження і його завершеність. Іноді для більшої конкретизації до назви слід додати невеликий (4–6 слів) підзаголовок.

У назві не бажано використовувати ускладнену термінологію псевдонаукового характеру. Треба уникати назв, що починаються зі слів «Дослідження питання. . . », «Дослідження деяких шляхів. . . », «Деякі питання. . . », «Матеріали до вивчення. . . », «До питання. . . » та ін., в яких не відбито в достатній мірі суть проблеми.

Заява виконавця кваліфікаційної роботи пишеться на ім'я директора ННІ економіки та бізнес-освіти, підписується виконавцем, науковим керівником, завідувачем кафедри. Здобувач вищої освіти зобов'язаний подати заяву протягом першого місяця останнього навчального року (Додаток А).

Тема кваліфікаційної роботи та наукове керівництво обговорюється на засіданні випускної кафедри і затверджуються наказом ректора університету за поданням ради інституту не пізніше, ніж за п'ять місяців до захисту.

В окремих випадках можлива зміна або корекція теми кваліфікаційної роботи, її плану, заміни наукового керівника. Ці питання вирішуються на засіданні випускної кафедри не пізніше, ніж за два місяці до терміну подання відповідної роботи до захисту.

2.2. Наукове керівництво кваліфікаційною роботою

До керівництва кваліфікаційними роботами залучаються науково-педагогічні працівники з науковими ступенями і вченими званнями, а також наукові співробітники або висококваліфіковані спеціалісти інших ЗВО, спеціалісти установ і підприємств за умови, що тема кваліфікаційної роботи відповідає їхній науковій спеціальності.

За одним керівником може бути закріплено не більше восьми кваліфікаційних робіт.

Керівник кваліфікаційної роботи повинен:

- ✓ надавати допомогу у виборі теми, розробці плану роботи (підбір джерел, вибір методів та прийомів дослідження тощо);
- ✓ надавати допомогу в розробці календарного плану на весь період виконання відповідної роботи;
- ✓ проводити систематичні консультації;
- ✓ перевіряти виконання роботи (за частинами і в цілому);
- ✓ дати письмовий відгук на роботу.

До початку виконання кваліфікаційної роботи:

- ✓ випускна (фахова) кафедра повинна розробити і забезпечити здобувачів вищої освіти методичними вказівками до написання кваліфікаційної роботи;
- ✓ здобувач повинен розробити календарний план роботи на весь період із зазначенням черговості виконання окремих етапів і після погодження з керівником представити на затвердження завідувачу випускної (фахової) кафедри;
- ✓ науковий керівник встановлює строки періодичної звітності здобувача щодо виконання кваліфікаційної роботи.

За достовірність фактичного матеріалу й іншої інформації, поданої у кваліфікаційній роботі, обґрунтованість і вірогідність висновків та положень, що виносяться на захист, несе відповідальність безпосередньо автор дослідження і його науковий керівник.

Кваліфікаційна робота виконується державною мовою (українською) з урахуванням орфографічних, пунктуаційних та стилістичних норм.

Керівництво кваліфікаційною роботою здійснюється з метою надання здобувачам вищої освіти необхідної допомоги в процесі її виконання, а також здійснення контролю за дотриманням вимог до кваліфікаційної роботи.

Основними формами керівництва кваліфікаційною роботою є:

- попередні консультації;
- погодження плану кваліфікаційної роботи;
- поточні консультації;
- перевірка кваліфікаційної роботи;
- написання відгуку на кваліфікаційну роботу;
- консультація щодо захисту кваліфікаційної роботи у ЕК.

Попередні консультації включають:

– загальну консультацію з поясненням основних вимог до кваліфікаційної роботи (форма виконання, обсяг, терміни написання, особливості змісту окремих розділів тощо);

– поради щодо бібліографії (необхідний обсяг нормативного матеріалу, основні монографічні роботи з теми, останні публікації в періодиці, зарубіжні джерела, методика складання списку використаних джерел тощо);

– рекомендації щодо використання у кваліфікаційній роботі матеріалів юридичної практики (перш за все неопублікованої) та інших матеріалів ілюстративного характеру.

У результаті попередніх консультацій здобувач вищої освіти має одержати чіткі і конкретні роз'яснення щодо змісту та форми кваліфікаційної роботи, а також щодо дій, які він має зробити на початковому етапі її виконання.

Погодження плану кваліфікаційної роботи і графіку виконання. Як правило, ця форма керівництва кваліфікаційною роботою передбачає:

- рекомендації здобувачу щодо опрацювання тих джерел, які необхідні для складання плану кваліфікаційної роботи;
- ознайомлення з планом кваліфікаційної роботи, що складений здобувачем вищої освіти;
- оцінка запропонованого плану; якщо потрібно – формулювання зауважень і пропозицій щодо плану та їх обговорення із здобувачем;
- вироблення і узгодження основного варіанту (кількох варіантів) плану кваліфікаційної роботи і визначення графіку її виконання.

Поточні консультації. Поточні консультації проводяться під час безпосереднього виконання здобувачами вищої освіти кваліфікаційної роботи, а також під час проходження практики, і можуть стосуватися:

- узагальнення асистентської або управлінської практики та опрацювання інших матеріалів (розроблення анкет, їх заповнення, методика узагальнення, робота з архівними матеріалами тощо);
- використання практичних матеріалів у кваліфікаційній роботі (даних офіційної статистики, даних річних фінансових звітів підприємств, банків, інших суб'єктів господарювання, окремих положень щодо узагальнення переддипломної практики тощо);
- уточнення позиції здобувача вищої освіти щодо окремих суперечливих питань, які розглядаються у кваліфікаційній роботі;
- формулювання пропозицій щодо вдосконалення практичної діяльності, інших рекомендацій теоретичного та практичного характеру.

У результаті поточних консультацій здобувач має одержати від керівника конкретну допомогу у вирішенні тих питань, які виникають у нього в процесі підготовки першого варіанту кваліфікаційної роботи.

Перевірка кваліфікаційної роботи. Перевірка кваліфікаційної роботи починається з перевірки її чорнового варіанту, підготовленого здобувачем вищої освіти. За домовленістю між керівником і здобувачем це може бути поетапна перевірка окремих розділів (підрозділів) кваліфікаційної роботи, яка здійснюється у ході її виконання, або перевірка чорнового варіанту кваліфікаційної роботи в цілому.

Ознайомлюючись з текстом відповідного розділу (підрозділу), керівник формулює конкретні зауваження та інші міркування по тексту чи на окремому аркуші. Він дає загальну оцінку всього розділу, в якій, зокрема вказує:

- наскільки представлений варіант відповідає вимогам, встановленим до кваліфікаційних робіт;
- зауваження, які на думку керівника, обов'язково повинні бути враховані здобувачем при доопрацюванні;
- зауваження та рекомендації, які бажано врахувати для підвищення рівня кваліфікаційної роботи.

Після доопрацювання здобувач вищої освіти повторно подає керівнику, як правило, лише ті частини кваліфікаційної роботи, яких безпосередньо стосувались зауваження та рекомендації. Керівник, якщо потрібно, формулює нові зауваження та рекомендації.

Якщо здобувач вищої освіти відмовляється враховувати зауваження чи рекомендації керівника кваліфікаційної роботи, останній попереджає здобувача про те,

які наслідки, на його думку, це матиме – негативний відгук, зниження оцінки кваліфікаційної роботи під час її захисту тощо.

Результатом перевірки керівником одного чи кількох варіантів кваліфікаційної роботи є конкретні висновки щодо відповідності представленого варіанту тим вимогам, які ставляться до кваліфікаційних робіт в університеті.

Написання відгуку на кваліфікаційну роботу. Після подання здобувачем вищої освіти остаточного варіанту кваліфікаційної роботи керівник пише відгук на неї. Зміст такого відгуку залежить від конкретних висновків, які керівник зробив після перевірки остаточного варіанту кваліфікаційної роботи.

Відгук – оцінка керівником підготовки кваліфікаційної роботи, її якісного рівня, що включає в себе обґрунтування актуальності теми, логічності і структури викладення матеріалу, якості огляду і аналізу літератури, коректності цитувань і посилань на наведені в тексті цитати інших авторів, коректності і обґрунтованості вибору методів дослідження, якості емпіричного матеріалу, ретельності обробки експериментальних даних, коректності формулювання власних висновків, відповідності висновків меті та завданням проекту (роботи), якості оформлення проекту (роботи), апробацію результатів дослідження.

Якщо поданий варіант, на думку керівника, повністю відповідає вимогам, що ставляться до кваліфікаційних робіт, керівник у загальній формі відзначає це у відгуку і робить висновок про можливість допуску роботи до захисту перед ЕК.

Якщо поданий варіант, на думку керівника, в основному відповідає вимогам, що ставляться до кваліфікаційних робіт, він відзначає це у відгуку. Одночасно керівник може навести конкретні недоліки поданого варіанту роботи, а також вказати, які його зауваження не були враховані здобувачем вищої освіти. У кінці відгуку він робить висновок про можливість допуску кваліфікаційної роботи до захисту перед ЕК.

У випадку, **коли поданий варіант, на думку керівника, в цілому не відповідає вимогам,** що ставляться до кваліфікаційних робіт, він відзначає це у відгуку. Одночасно керівник зобов'язаний навести найбільш істотні недоліки поданого варіанту, а також вказати, які його зауваження не були враховані здобувачем. У кінці відгуку він робить висновок про неможливість допуску поданого варіанту кваліфікаційної роботи до захисту перед ЕК.

Наявність відгуку на кваліфікаційну роботу є необхідною умовою передачі роботи на рецензування та остаточного прийняття рішення завідувачем кафедри про її допуск чи недопуск до захисту перед ЕК.

Консультація щодо захисту кваліфікаційної роботи перед ЕК. Така консультація проводиться на прохання здобувача вищої освіти після ознайомлення здобувача та керівника з рецензією на кваліфікаційну роботу. Вона, включає:

- ознайомлення здобувача вищої освіти із загальними вимогами щодо його виступу на засіданні ЕК (план виступу, його обсяг, на що потрібно звернути особливу увагу тощо);

- пояснення щодо характеру та форми відповідей на можливі запитання після виступу на засіданні ЕК;

- рекомендації щодо відповідей на ті зауваження рецензента, які є дискусійними.

У результаті наданої консультації здобувач вищої освіти повинен отримати конкретні рекомендації щодо захисту ним кваліфікаційної роботи на засіданні ЕК.

2.3. Дослідження здобувачем вищої освіти літературних джерел

2.3.1. Види джерел та технологія їх опрацювання

Умовою якісного виконання кваліфікаційної роботи є ґрунтовне ознайомлення з літературою за обраною темою. Вивчення літератури є важливим напрямком роботи, який дає можливість Магістру врахувати досягнення попередників, що присвятили свої дослідження обраній ним науковій проблемі. Матеріали попередніх досліджень являють собою великий за обсягом матеріал, з якого можна отримувати корисну інформацію. Він може стати точкою відліку для формування нових ідей та науково-світоглядних поглядів.

Теоретичною та методологічною основою написання кваліфікаційної роботи є фундаментальні праці вітчизняних та зарубіжних вчених, концепції та ідеї, закладені в Конституції України, Законах України, рішеннях Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, указах Президента. Студенту після вибору теми кваліфікаційної роботи необхідно глибоко вивчити літературні джерела, які безпосередньо стосуються обраної теми дослідження.

Урахування і знання досягнень теоретичної думки фахівців різних країн, шкіл, позицій і концепцій сприятимуть багатомірному баченню проблеми дослідження. Ця підготовча робота також дасть змогу студентам краще осмислити основні питання теми дослідження, їх зміст, визначити вузлові проблеми та напрямки аналізу реальної практики управління.

Поряд з цим студент повинен проаналізувати з досліджуваної проблеми монографії, періодичні видання, збірники матеріалів науково-практичних конференцій, автореферати дисертацій, різноманітні статистичні та інші джерела інформації.

Рекомендації щодо опрацювання джерел:

Спочатку студент має ознайомитися з алфавітним, систематичним та предметним каталогами бібліотек міста, Інтернетом. Відбір та вивчення літератури мають бути системними.

Студентові необхідно завести спеціальний бібліографічний каталог (бажано в електронному вигляді), в які заносити дані про джерело: прізвище, ініціали автора (групи авторів), назву монографії, книги або статті, вихідні дані: місто, видавництво (а для журнальних статей – назву журналу, рік видання, число, місяць, номер журналу). Крім того, потрібно вказати бібліотечний шифр (як є), що допоможе студентові в разі потреби повторного звернення до даного джерела швидко знайти його.

Підбравши потрібну літературу, студент приступає до глибокого її вивчення. Рекомендується спочатку швидко переглянути структурні елементи літературного джерела, які заслуговують на увагу у зв'язку з темою дослідження, потім уважно вивчити виділені елементи і їх скопіювати або законспектувати.

Щоб підготувати кваліфікаційну роботу на належному рівні, студент повинен прагнути відбирати з літератури такі ідеї, положення та інформацію, які зможуть поглибити його теоретичні знання і слугувати фактологічним матеріалом. Ознайомлюючись з книгою, вивчаючи її окремі глави чи параграфи, студентові також доцільно запозичувати окремі технічні прийоми аналізу: форми таблиць, графіків, структуру і зміст інструментарію, що використовується при соціологічних дослідженнях, тощо.

Опрацьовуючи роботи класиків вітчизняної та світової науки, а також інші джерела, необхідно вести конспект. При цьому в конспекті не потрібно повністю відтворювати структуру джерела та його зміст. Важливо в джерелі знайти відповідь на запитання, яке виникає у зв'язку з розробкою тієї чи іншої проблеми в кваліфікаційній роботі. Відтак конспект може мати такий вигляд, наданий у таблиці 2.1.

Доцільно такий конспект вести на окремих аркушах паперу або файлах, що дасть змогу більш вільно систематизувати первинний матеріал відносно прийнятої структури кваліфікаційної роботи. Дуже важливо, щоб слухач у четверту графу конспекту вносив свої висновки, пропозиції, висловлював згоду чи незгоду з ідеями книги, зауваження щодо можливості реалізації певних ідей в практиці управління проектами, відзначав їх актуальність чи застарілість.

Таблиця 2.1.

Конспект опрацювання джерельної бази дослідження

Проблема (питання)	Основні положення джерела чи книги (відповідь)	Сторінка	Примітка
1	2	3	4

Вивчаючи та конспектуючи документи, слід виявити в них нові педагогічні, психологічні, політичні, філософські, соціологічні та управлінські наукові ідеї. При цьому слід пам'ятати, що державні документи (на відміну від класичних, багаторазово перевірених положень) відображають сучасний теоретичний і практичний стан проблеми.

Важливо, щоб студент сформулював у кваліфікаційній роботі свій підхід до наукових ідей, спробував оцінити їх з позиції того, наскільки правильно відображені загальні тенденції, характер, значення та наслідки подій сучасності.

Мета конспектування монографій, книг, брошур, журнальних і газетних статей полягає у виявленні поглядів на ту чи іншу теоретичну проблему, а також збирання фактичного матеріалу з досвіду роботи різних організацій, в тому числі державних органів і установ.

Після ґрунтовного опрацювання літературних джерел, державних документів тощо і з'ясування теоретичної бази дослідження студент приступає до ознайомлення з економічною діяльністю об'єкта дослідження.

Вивчення економічної діяльності об'єкта дослідження, аналіз та узагальнення досвіду – найбільш трудомісткий етап у підготовці і написанні кваліфікаційної роботи, що потребує від студента надзвичайної організованості і самостійності. На цьому етапі студентові необхідна своєчасна кваліфікована допомога наукового керівника роботи. Головна мета такої індивідуальної консультації – допомогти студенту в опануванні методичними прийомами з організації вивчення практичного досвіду для вироблення навичок самостійного аналізу, навчити його узагальнювати як позитивний, так і негативний досвід, робити з цього грамотні висновки, вносити конкретні пропозиції щодо вдосконалення діяльності об'єкта дослідження.

Провівши аналіз основних економічних показників об'єкта дослідження, студент приступає до узагальнення досвіду на основі зібраної інформації. Це потребує серйозного осмислення та критичної оцінки форм, методів, підходів у діяльності організацій, виявлення найбільш типових, загальних важливих моментів в їх роботі. Далі потрібно сформулювати власні висновки і пропозиції щодо вдосконалення практики роботи.

Заслуговує на увагу вивчення та узагальнення практичного досвіду інших країн.

Отже, якщо потрібна література підібрана і вивчена, матеріали для кваліфікаційної роботи законспектовані, то студент отримує уявлення про те, які питання слід остаточно включити до плану кваліфікаційної роботи з тим, щоб глибоко, ґрунтовно, послідовно розкрити тему дослідження.

Разом з тим, це дає змогу студентові чітко уявити, з яких питань необхідно збирати додатковий матеріал, що конкретно узагальнити з досвіду управління, чи доцільно проводити, наприклад, додаткові дослідження тощо.

2.3.2. Методика пошуку необхідної наукової літератури

Однією з умов успішного виконання кваліфікаційної дослідження є наявність у студента сформованого уміння швидко підібрати відповідну літературу для виконання завдань наукової роботи. Як знайти необхідні книги і статті з проблеми, що досліджуєте? Існує кілька *способів визначення списку необхідної літератури*.

По-перше, в програмах навчальних дисциплін, що видаються студентам на початку кожного навчального року, наводиться список літератури, яку рекомендується вивчити по відповідній темі або розділу навчальної дисципліни.

По-друге, в більшості підручників і книг робляться посилання на інші літературні джерела, наводиться список літератури з проблеми, що розкривається в книжці.

По-третє, найбільш повний список літератури з відповідної проблеми є в дисертаціях. Самі дисертації зберігаються в дисертаційному залі ЦНБ ім. В.І. Вернадського.

По-четверте, пошуку необхідної літератури суттєво допоможуть різного роду бібліографічні покажчики.

По-п'яте, в останніх номерах журналів, що вийшли в певному році, подається перелік всіх статей, опублікованих протягом року.

Існують й інші бібліографічні покажчики, збірники, які допоможуть студентам підібрати цікаву для них літературу. При цьому важливо точно і без помилок переписати в зошит або на картку ПІБ автора, повну назву книги, статті, де видана, видавництво, рік видання, кількість сторінок (в тому числі і номер журналу, сторінки, на яких опублікована стаття).

Перш ніж попросити необхідну книгу або журнал працівників бібліотеки, необхідно пересвідчитися в тому, чи є вони книжковому фонді. Для цього потрібно звернутися до каталогу. У великих бібліотеках створені спеціальні зали каталогів, в невеликих – окремі шафи. У всіх бібліотеках існує, як правило, два каталоги: алфавітний і систематичний. Якщо студенту відомий автор книги або назва (у випадку, коли автор книги не вказаний), то він звертається до алфавітного каталогу. Правила користування ним досить прості. Треба тільки пам'ятати, що: картки розставлені в порядку прізвищ авторів і назв книг незалежно від їх змісту. Якщо перші слова або склади співпадають, то картки розставляються по другому складу або слову. Якщо вони також співпадають, то тоді по третьому і т.д.; якщо книга написана колективом з чотирьох і більше авторів, то її треба шукати за назвою; картки на авторів-однофамільців розташовуються в порядку їх ініціалів, а на авторів з подвійними прізвищами після авторів з одним прізвищем; якщо автором написано досить багато книжок, то спочатку розташовуються картки з описом повних видань творів, потім творів, потім вибраних творів, далі – на окремі видання в алфавітному порядку по назвах. Картки на різні видання однієї і тієї ж книжки стоять в зворотньо-хронологічному порядку (спочатку останні видання, потім – попередні): картки з описом видань урядових органів і установ стоять в прямо хронологічному порядку.

Алфавітний каталог допоможе знайти потрібну літературу і в тому випадку, коли студент не знає назви необхідної книги, але знає прізвище автора, що займається дослідженням цієї проблеми. У цьому випадку необхідно просто подивитися всі публікації цього автора.

Якщо студенту потрібно підібрати літературу з певної проблеми, теми, то необхідно скористатися систематичним каталогом. Систематичний каталог дає відомості про те, що написано з тієї або іншої проблеми, розкриває взаємозв'язки різних галузей знання, їх логічну послідовність, полегшує пошук літератури з суміжних питань. Для систематичного каталогу методика пошуку літератури дещо інша.

Досвід багатьох студентів свідчить, що важливим елементом культури навчальної діяльності є вміння не тільки знаходити, але й нагромаджувати, систематизувати джерела інформації. Для цього вони ведуть особисті картотеки. Практика показує, що ті студенти, які ведуть особисту картотеку, планомірно нагромаджують в ній інформацію, в подальшому значно економлять час на пошук літератури і мають можливість більш раціонально організувати свою самостійну роботу. Велике значення такої картотеки і в подальшій професійній діяльності після закінчення університету.

Ефективному використанню особистої картотеки, систематичному накопиченню, обліку і пошуку необхідної інформації сприяє вміння правильно оформити самі картки. В таблиці 2.2 показаний варіант оформлення картки особистої картотеки.

Таблиця 2.2

Варіант оформлення картки особистої картотеки

Лицева сторона картки		
Галузь знань	Бібліографічний опис книжки	Навчальна дисципліна
07 Управління та адміністрування	Фінансовий облік : конспект лекцій / укладачі: М. Ю. Абрамчук, Ю. Г. Гуменна, І. В. Тютюнник, П. М. Рубанов. Суми : Сумський державний університет, 2018. 395 с.	Фінансовий облік
Зворотна сторона картки		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Фінансовий облік необоротних та нематеріальних активів 2. Облік запасів та грошових коштів на підприємстві 3. Облік дебіторської заборгованості 4. Фінансовий облік власного капіталу та його змін 5. Облік інвестиційної діяльності підприємства 6. Фінансовий облік зобов'язань та витрат діяльності 7. Фінансовий облік доходів та результатів діяльності 8. Інформаційні системи обліку та їх роль в управлінні економікою 		

Як видно з табл. 2.2, на лицевій стороні картки дається бібліографічний опис книги: прізвище, ім'я, по батькові автора, назва і де видана книжка, видавництво, рік видання, кількість сторінок, до якої галузі людських знань відноситься, на заняттях з яких навчальних дисциплінах можна використати.

На зворотній стороні картки після прочитання або після огляду книжки зазначається:

- ✓ назва розділів і параграфів;
- ✓ основні проблеми, які в ній були розкриті.

Таким чином, оволодіння раціональними прийомами пошуку необхідної навчальної, наукової, методичної літератури, правильне користування каталогами, ведення особистої картотеки дозволяють студенту уміло орієнтуватися у великому потоці інформації, вчасно підбирати до занять відповідний матеріал. Однак знайти

потрібну статтю або книжку – це тільки одна проблема професійної підготовки студента, друга полягає в тому, щоб зуміти швидко прочитати і осмислити інформацію, що міститься в них.

2.3.3. Техніка вивчення наукової літератури

Успіх в її освоєнні багато в чому визначається тим, як він володіє способом читання. Фахівці виділяють кілька **основних способів читання**:

- ✓ читання-перегляд;
- ✓ читання-сканування;
- ✓ вибіркове читання;
- ✓ швидке читання;
- ✓ поглиблене читання.

Читання-перегляд використовується при першому знайомстві з книжкою або навчальним матеріалом. Для того щоб визначити їх зміст і ключові проблеми, швидко прочитуються анотації, зміст і висновки. Після перегляду книжки зазвичай заповнюється зворотна сторінка на картці особистої картотеки студента, **читання-сканування** являє собою короткий перегляд тексту з метою пошуку потрібної інформації, прізвища, слова, факту.

При **вибірковому читанні** читаються окремі розділи, частини книжки або підручника. Читач нічого не пропускає, але фіксує свою увагу тільки на тих аспектах тексту, які його цікавлять. Спосіб вибіркового читання дуже часто використовується при повторному читанні книжки або після її попереднього перегляду.

Швидке читання (іноді такий спосіб називають швидкочитанням) базується на розширеному оперативному полі зору людини. Спеціальним тренуванням можна добитися розведення зорових осей очей, внаслідок чого в полі зору утримується відразу кілька слів або весь рядок книги. Тому погляд людини рухається вже не зліва направо вздовж рядків, а зверху вниз, що значно скорочує час читання. Конкретні методики освоєння техніки швидкого читання викладені в спеціальній літературі.

У ході **поглибленого читання** основна увага приділяється аналізу, оцінці змісту тексту. Такий спосіб читання вважається аналітичним, творчим. Текст не просто прочитується і виділяються незрозумілі місця, але й критично аналізується його зміст, сильні та слабкі сторони в поясненнях і аргументах, дається самостійне тлумачення положенням і висновкам. Це дозволяє легше запам'ятовувати прочитаний матеріал, підвищувати розумову активність. Даним способом читаються підручники, тексти по незнайомих, складних темах. Він вважається найбільш ефективним при вивченні гуманітарних, соціально-економічних і юридичних дисциплін.

Після того як матеріал підручника або статті прочитаний, більш глибокому його осмисленню і розумінню сприяє складання плану У ньому систематизується все, що було отримано внаслідок розумової обробки тексту. План може бути усним або письмовим. Головне, щоб він розкривав і розвивав основну думку прочитаного. Хорошим вважається такий план, який чітко виражає основний зміст тексту, робить його компактним і зручним для зберігання в пам'яті. Об'єм, форма і зміст плану суто індивідуальні і складаються студентом для самого себе. Він може записуватися на зворотній стороні картки особистої картотеки.

Разом з тим існує певна **загальна методика, яка дозволяє скласти зручний план**. Вона полягає в тому, що прочитаний текст (книжка, стаття, параграф) ділиться на частини, кожна з яких містить закінчене повідомлення з будь-якої проблеми, питання. Потім на основі виділених ключових слів формулюється головна думка кожної частини тексту. Головна думка всього тексту може стати заголовком плану. Таким чином, план

буде являти собою перелік логічно пов'язаних між собою головних думок прочитаного. До кожного пункту плану може даватися додатковий короткий матеріал, що обґрунтовує те або інше положення плану.

Іншою формою розробки плану є **самостійне складання структурно-логічних схем, рисунків, креслень, опорних сигналів, що розкривають зміст тексту**. Вони дозволяють відобразити не тільки основні поняття, але й взаємозв'язок структурних елементів, динаміку явища, що вивчається, або процесу.

Осмісленню, розумінню і запам'ятовуванню навчального матеріалу сприяє складання конспекту – систематизованого, логічно пов'язаного запису прочитаного. Під конспектуванням мається на увазі така розумова обробка тексту, яка приводить до його скорочення, але не спотворює основного значення.

Скорочення здійснюється різними способами. Це може бути як переформулювання, тобто переклад тексту своєю мовою, так і виділення ключових слів з подальшим відкиданням другорядної інформації. На думку фахівців, тільки вибір ключових слів дозволяє стиснути текст приблизно наполовину.

Існує кілька **різновидів конспектів**, які можна умовно розділити на планові (план-конспекти), текстуальні, вільні й тематичні.

Плановий конспект (план-конспект) складається на основі створеного плану. Кожне питання плану розкривається необхідною інформацією у вигляді цитат, таблиць, схем або вільно викладеного тексту. Якщо якийсь пункт плану не вимагає доповнень і роз'яснень, то його можна не супроводжувати додатковою інформацією. Це одна з особливостей короткого план-конспекту, що допомагає краще засвоїти матеріал вже в процесі його вивчення. Складання такого конспекту формує вміння послідовно і чітко викладати свої думки, узагальнювати зміст і підручника або книжки. Короткий план-конспект – незамінна допомога в тих випадках, коли потрібно підготувати доповідь, виступ або відповідь з будь-якої проблеми.

Текстуальний конспект являє собою набір цитат, пов'язаних одна з одною логічним переходом. Такий конспект є джерелом дослівного висловлювання автора. Він допомагає виявити і проаналізувати спірні моменти. Даний конспект доцільно використати для порівняльного аналізу різних точок зору, висловлених різними авторами з однієї проблеми. Написання текстуального конспекту вимагає певних умінь швидко і правильно визначити головну думку тексту, підібрати виражаючу її цитату. Якщо ж конспект складений з виписок, зроблених без глибокого опрацювання матеріалу, без його осміслення, то в подальшому по ньому важко відновити основний зміст прочитаного.

Вільний конспект поєднує в собі виписки, цитати, власні формулювання. Частина тексту може бути представлена у вигляді структурно-логічних схем, малюнків, таблиць. Складання такого конспекту розвиває здатність стисло формулювати власні думки, обґрунтовувати і аргументувати основні положення тексту, сприяє вивченню навчального матеріалу, розширенню активного запасу слів. Вважається, що вільний конспект є найбільш корисним при опрацюванні гуманітарної літератури, самостійному вивченні навчальних дисциплін. Послідовність написання його така: прочитати, зрозуміти, осмислити, чітко і стисло записати. Для складання вільного конспекту потрібно досить багато часу.

Тематичний конспект розробляється для поглибленого вивчення і осміслення вузькоспеціалізованого питання або теми. Особливість такого конспекту в тому, що він не відображає всього змісту прочитаного матеріалу одного або кількох джерел. Студент зазвичай робить записи тільки тих положень, які мають пряме відношення до питання, що вивчається ним. Складання тематичного конспекту допомагає всебічно обдумати

проблему, проаналізувати наявні точки зору на її вирішення, активізувати власні знання з даної теми.

На перший погляд здається, що запропонована методика роботи з книжкою, навчальною літературою досить трудомістка і вимагає багато часу. Але це помилкова точка зору. Осмислення тексту, постановка питань і пошук відповідей на них, перевірка самого себе в ході читання дозволяють набагато швидше і міцніше засвоїти матеріал, ніж тільки при його прочитанні і переказі. При цьому розширяється багаж знань, розвивається мислення, пам'ять, значною мірою вииграють як знання, так і кількість часу і сил, що затрачується на підготовку до занять.

Для більш швидкого освоєння методики роботи з книжкою, навчальною літературою, слід ознайомитися з наступними **методичними рекомендаціями**:

1. **До читання.** Починайте роботу з осмислення заголовка. Проаналізуйте зміст, епіграф, анотацію до книжки. Налаштуйтеся для подальшої роботи з текстом.

2. **По ходу читання.** Намагайтеся зрозуміти всі слова і пропозиції в тексті, виділіть важливі й ключові з них. Ведіть уявний діалог з текстом; ставте запитання самі собі за змістом прочитаного, обґрунтуйте положення, що вивчаються; будуйте свої можливі відповіді і звіряйте їх з текстом. По ходу читання спробуйте усвідомити, що вам незрозуміло, в чому виникають сумніви. З'ясуйте найбільш важкі для вас питання. Робіть виписки, виділяйте головні думки, складайте схеми, креслення, таблиці. Аналізуйте конкретні приклади.

3. **Після прочитання тексту.** Сформулюйте головну думку прочитаного. Прочитайте повторно найбільш складні для вас частини тексту. Продумайте план. Ставте запитання собі по всьому тексту. Складіть конспект прочитаного. Через деякий час перевірте себе.

Тільки після такої роботи над літературою та іншими джерелами слід приступити до розробки концепції, структури та змісту випускної кваліфікаційної роботи.

2.4. Концепція, план та організація виконання кваліфікаційної роботи

Важливим елементом підготовки кваліфікаційної роботи є розробка студентом концепції дослідження, тобто свого розуміння суті обраної теми дослідження, її новизни та науково-практичного значення, визначення основних напрямків роботи, бачення автором можливих шляхів вирішення поставлених завдань, з'ясуванням своєї позиції з дискусійних питань обраної теми.

Концепція майбутнього дослідження розробляється і формується під час підбору і попереднього вивчення літератури, осмислення накопиченого фактичного матеріалу. Для реалізації концепції студентом складаються план кваліфікаційної роботи та графік її виконання.

Складання плану кваліфікаційної роботи творчий процес, який потребує аналітичної роботи студента, складання кількох варіантів, вибору найбільш вдалого з них. Для полегшення роботи над темою рекомендується скласти так званий робочий розгорнутий план кваліфікаційної роботи вже в ході попереднього вивчення джерел. При цьому, крім вузлових питань визначаються і записуються відповідні підпитання, деякі додаткові дані, цифровий та фактичний матеріал.

Остаточний варіант плану кваліфікаційної роботи має забезпечити її єдність і складатись з 2–3 чітко сформульованих найважливіших питань (розділів), які розкривають суть обраної теми, основний її зміст. Назви розділів не повинні виходити за межі дослідження і повторювати назву самої роботи.

В організації подальшої роботи важливе значення має **індивідуальний календарний план-графік підготовки, написання і захисту кваліфікаційної роботи.**

Такий план-графік є робочим документом студента. Він погоджується з науковим керівником і підписується ним. *У плані-графіку доцільно відобразити такі етапи виконання кваліфікаційної роботи:*

- ✓ вивчення літературних джерел за обраною темою дослідження;
- ✓ підготовка письмової концепції кваліфікаційної роботи;
- ✓ складання розгорнутого плану кваліфікаційної роботи;
- ✓ вивчення, аналіз та узагальнення практичного досвіду роботи державних установ та організацій з управління проектами та програмами;
- ✓ написання тексту кваліфікаційної роботи;
- ✓ ознайомлення з ним наукового керівника;
- ✓ оформлення кваліфікаційної роботи;
- ✓ передача кваліфікаційної роботи науковому керівникові для написання відгуку;
- ✓ рецензування;
- ✓ підготовка презентації, графіків, діаграм, карт, схем тощо;
- ✓ захист кваліфікаційної роботи.

У терміни, визначені кафедрою, але не менше ніж один раз на кожні півмісяця, студент зобов'язаний звітувати перед своїм науковим керівником, який на підставі аналізу виконаної роботи та дотримання індивідуального графіка фіксує послідовність роботи студента над кваліфікаційною роботою.

У разі значного відставання від намічених термінів без поважних причин науковий керівник інформує про це кафедру.

РОЗДІЛ III. СТРУКТУРА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ТА ВИМОГИ ДО ЇЇ ОФОРМЛЕННЯ

3.1. Структура кваліфікаційної роботи

Випускна кваліфікаційна робота зі спеціальностей 071 Облік і оподаткування, повинна містити такі структурні елементи:

- титульний аркуш роботи;
- зміст;
- перелік умовних позначень, символів, одиниць величин і термінів (за необхідності);
- вступ;
- основну частину (3 розділи, поділені на підрозділи);
- висновки;
- список використаних джерел;
- додатки (за їх необхідності).

Усі структурні елементи роботи розпочинаються з нової сторінки.

Титульний аркуш роботи містить: найменування ЗВО (Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини), де виконана робота; назву інституту, кафедри; прізвище, ім'я, по батькові автора; тему роботи; вид роботи відповідно до освітнього ступеня «Магістр»; науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника та рецензента; місто і рік виконання (Додаток А).

Зміст роботи повинен містити найменування та номери початкових сторінок усіх структурних частин: розділів, підрозділів та пунктів (якщо вони мають заголовки), вступу, висновків, списку використаних джерел, додатків (Додаток В).

Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів може бути поданий в роботі (якщо вжита специфічна термінологія, а також використано маловідомі скорочення, нові символи, позначення та ін.) у вигляді окремого списку, який розміщують перед вступом або після змісту.

Перелік умовних позначень необхідно друкувати двома колонками, в яких зліва за абеткою наводять позначення, а справа – їхню детальну розшифровку.

Якщо в роботі спеціальні терміни, скорочення, символи, позначення і т. п. повторюються менше трьох разів, перелік не складають, а їх розшифровку наводять у тексті при першому згадуванні.

ВСТУП

У вступі розкривається актуальність проблеми, стан її вивчення та значущість для спеціальності. Необхідно вказати, хто з науковців працював над дослідженням даної теми, що вдалося вирішити, які питання ще потребують вирішення. Опрацьовану літературу бажано подати в дискусійній формі, співставляючи думки різних авторів. Потім зробити висновок щодо доцільності проведення майбутнього дослідження.

У вступі необхідно чітко сформулювати мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, дані про апробацію, практичну значущість, експериментальну базу дослідження, публікації автора за темою дослідження та структуру роботи.

У вступі є найважливішим обґрунтування авторської концепції, лаконічне та переконливе пояснення, чому саме конкретна тема видається студентові значною і які він вбачає можливі засоби та шляхи її вирішення.

Вступ рекомендується писати після підготовки чорнового варіанта кваліфікаційної роботи.

У вступі необхідно чітко сформулювати мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, практичну значущість, апробацію дослідження, публікації автора за темою дослідження та структуру роботи.

Далі подають загальну характеристику кваліфікаційної роботи в рекомендованій нижче послідовності:

- ✓ актуальність теми;
- ✓ мета і завдання дослідження;
- ✓ об'єкт дослідження;
- ✓ предмет дослідження;
- ✓ методи дослідження;
- ✓ практичне значення одержаних результатів;
- ✓ апробація результатів роботи;
- ✓ структура роботи.

Характеризуючи *рівень наукової розробки досліджуваної теми*, не можна обмежуватись тільки переліком назв використаної літератури. Необхідно дати її змістовний узагальнений аналіз, показати ступінь розкриття обраної теми, вказати на найбільш принципові положення, з якими автор не може погодитись.

В огляді літератури слід відобразити різні погляди з питання, що вивчається, з тим, щоб більш чітко визначити позицію самого слухача і місце майбутнього дослідження в науковій літературі.

Якщо досліджується проблема, вже досить розроблена у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі, необхідно переконливо обґрунтувати, чому вона все ж потребує подальшого вивчення. Якщо ж вибрана для аналізу тема абсолютно нова, в роботі потрібно навести роз'яснення щодо того, чому вона заслуговує на увагу.

Актуальність теми. Шляхом критичного аналізу та порівняння з відомими розв'язаннями проблеми (наукової задачі) обґрунтовують актуальність та доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки, виробництва, особливо на користь України. **Обґрунтування актуальності обраної теми** – початковий етап будь-якого дослідження. Кваліфікаційна робота є дипломною роботою, і те, як її автор уміє вибрати тему і наскільки правильно він цю тему розуміє й оцінює з погляду своєчасності та практичної значущості, характеризує його професійну зрілість і підготовленість. Висвітлення актуальності повинно бути лаконічним. Досить у межах однієї сторінки показати суть проблемної ситуації, що визначає актуальність обраної теми, її наукове, практичне, історичне значення.

Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Досить кількома реченнями висловити головне – сутність **проблеми** або **наукового завдання**.

Мета і завдання дослідження. Формулюють мету роботи і завдання, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети. До їх формулювання переходять від наукової проблеми і доказів того, що та частина проблеми, яка є темою даної кваліфікаційної роботи, ще не розроблена і не висвітлена в спеціальній літературі. Мета дослідження – це те, що в найбільш загальному вигляді повинно бути досягнуто в процесі роботи, вона повинна бути реалістичною та конкретною, досяжною, досить значущою, орієнтованою на результат.

Формулювання цих завдань дослідження необхідно робити якомога старанніше, оскільки опис їх вирішення повинен скласти зміст глав (розділів) випускної кваліфікаційної роботи. Це важливо ще й тому, що заголовки таких глав (розділів) народжуються саме з формулювання завдань обраного дослідження.

Не слід формулювати мету як «Дослідження ...», «Вивчення ...», тому що ці слова вказують на засіб досягнення мети, а не на саму мету.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єкт – це процес чи явище, що спричинило проблемну ситуацію. Предмет перебуває в межах об'єкта. Він є властивістю, певним аспектом об'єкта, які підлягають глибокому спеціальному вивченню, та відносно яких дослідник зобов'язаний отримати нове знання. Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносні між собою як загальне і часткове.

Виходячи з визначених мети, об'єкта, предмета формулюються завдання роботи – локальні комплекси цілеспрямованих і взаємопов'язаних дій з реалізації цілі (наприклад: проаналізувати стан і досвід вирішення проблеми, провести дослідження ... шляхом ..., розробити напрямки, пропозиції, структури, систему занять, навчальні матеріали..., показати практичне використання результатів на прикладі тощо. Формулювання цих завдань необхідно робити якомога ретельніше, оскільки опис їхнього рішення повинен становити зміст параграфів кваліфікаційної роботи. Це важливо також і тому, що заголовки таких параграфів відображають завдання проведеного дослідження.

Методи дослідження. Важливе місце має належати методології дослідження, вибраним студентом методам та прийомам пошуку, збирання, аналізу та інтерпретації інформації, необхідної для висвітлення поставленої проблеми.

Метод – це сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретного завдання. Фактично різниця між методом і теорією має функціональний характер: формуючись як теоретичний результат попереднього дослідження, метод виступає як вихідний пункт й умова майбутніх досліджень.

Методи дослідження класифікуються деякими методологами за різними ознаками: *за рівнем пізнання* – емпіричні й теоретичні; *за точністю припущень* – детерміністичні й стохастичні, або ймовірно-статистичні; *за функціями, які вони здійснюють у пізнанні* – методи систематизації, пояснення й прогнозування; *від конкретної області дослідження* – фізичні, біологічні, соціальні, технічні й т. п.

З ширшого погляду методи дослідження поділяють на *загальнонаукові* (тобто вони можуть бути методами й емпіричного, і теоретичного дослідження) і *спеціальні*, що застосовуються в конкретній галузі науки. У будь-якому дослідженні звичайно ж суміщаються і загальнонаукові, і спеціальні методи дослідження.

Загальнонаукові методи дослідження поділяють на три великі групи: *методи емпіричного дослідження* (спостереження, порівняння, експеримент, моніторинг); *методи теоретичного дослідження* (аналогія, екстраполяція, ідеалізація, формалізація, аксіометричний метод, історичний метод, систематизація, класифікація тощо); *загальні методи*, використовувані як на емпіричному, так і на теоретичному рівні дослідження (абстрагування й конкретизація, аналіз, синтез, індукція, дедукція, абдукція, моделювання, аналогія, історичний і логічний методи, метод графів).

Методи емпіричного дослідження. Вище було вказано наступні методи емпіричного дослідження: спостереження, порівняння, експеримент, вимірювання, моніторинг. Розглянемо ті, що часто застосовуються в економічних дослідженнях.

Спостереження – це систематичне, цілеспрямоване вивчення об'єкта. Аби бути плідним, спостереження мусить відповідати таким вимогам:

- задуманості заздалегідь (спостереження проводиться для певного, чітко поставленого завдання);
- плановірності (виконується за планом, складеним відповідно до завдання спостереження);
- цілеспрямованості (спостерігаються лише певні сторони явища, що викликають інтерес при дослідженні);
- активності (спостерігач активно шукає потрібні об'єкти, риси, явища);

– систематичності (спостереження ведеться безперервно або за певною системою).

Спостереження як метод пізнання дає змогу отримати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень. Емпірична сукупність утворює первинну схематизацію об'єктів реальності – вихідних об'єктів наукового дослідження.

Порівняння. До найпоширеніших методів пізнання, наукового дослідження належить і порівняння. Невипадково існує відома сентенція «усе пізнається в порівнянні». Порівняння дозволяє визначити подібність і відмінність предметів і явищ, теорій, точок зору, виявити те спільне, що властиво двом або декільком об'єктам, а виявлення спільного є шаблоном на шляху до пізнання закономірностей і законів.

До порівняння, як методу пізнання, висуваються певні вимоги: порівнюватися повинні лише такі об'єкти і явища, між якими може існувати певна об'єктивна спільність; порівняння повинне здійснюватися за найбільш важливими, істотними ознаками.

Для порівняння можна використовувати наступний алгоритм:

- розглянути кожен досліджуваний об'єкт або явище окремо;
- виокремити ознаки, за якими можна їх порівняти;
- порівняти об'єкти або явища по всіх ознаках відносно одного об'єкта або явища;
- визначити спільне;
- визначити відмінності.

Експеримент визначається в деяких словниках як планомірно проведене спостереження; планомірна ізоляція, комбінація і варіювання умов з метою вивчення залежних від них явищ. Тим самим людина створює можливість спостережень, на основі яких складаються його знання про закономірності в спостережуваному явищі.

Існує й таке визначення: експеримент – це випробування, перевірка досліджуваних явищ у контрольованих і керованих умовах.

Є різні види експериментів. **За місцем проведення:**

- природний (проводиться в природних, реальних умовах);
- лабораторний (проводиться в спеціально створених дослідних умовах).

За часом (тривалістю) проведення довгостроковий і короткочасний;

За метою, **за спрямованістю експерименту** – для констатації і для формування.

Експеримент для констатації (констатувальний), називають іноді методом зрізів. Він орієнтований на виявлення, установлення фактичного стану досліджуваного об'єкта, на констатацію його вихідних параметрів, якостей.

Експеримент для формування (формувальний) називають ще творчим, перетворюючим. Це такий експеримент, що націлений, спрямований на перетворення, удосконалювання якості об'єкта, явища. Призначення цього виду експерименту в тому, щоб випробувати, апробувати й доказово перевірити вірогідність висунутих гіпотез, перевага і ефективність пропонованих і випробовуваних методів, прийомів, форм, умов і т.д.

Методи теоретичного дослідження. До методів теоретичного дослідження відносять методи: аналогія, екстраполяція, ідеалізація, формалізація, аксіометричний метод, історичний метод, систематизація, класифікація тощо. Розглянемо деякі.

Аксіоматичний метод – метод побудови наукової теорії, за якого деякі твердження приймаються без доведень, а всі інші знання виводяться з них відповідно до певних логічних правил.

Історичний метод дає змогу дослідити виникнення, формування та розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх та зовнішніх зв'язків, закономірностей та суперечностей. Один з основних методів

наукового пізнання в суспільних науках.

Систематизація – специфічний метод дослідження, пізнавальний процес упорядкування деякої множини розрізнених об'єктів і знання про них. Упорядкування здійснюється шляхом встановлення єдності і відмінності елементів, що підлягають систематизації, визначення місця кожного елемента відносно один одного. При цьому використовуються логічні операції порівняння, абстрагування, класифікації, аналізу і синтезу, опису та пояснення.

Результатом систематизації є відповідна наукова система об'єктів і знань про них. Вирізняють окремі різновиди систематизації та її результатів, зокрема класифікаційні системи і таблиці, що розподіляють і описують предмети і знання про них за типами, класами, розрядами, родами, сімействами, видами тощо; інтегральні системи, що синтезують розрізнені об'єкти і поняття в цілісну систему вищого порядку за допомогою інтегруючої ідеї, при цьому відбувається приріст пізнавального смислу системи, не характерного для кожного елемента зокрема (наприклад, абстракції, асоціації абстракцій, наукові гіпотези і теорії, які інтегрують у собі великий масив пізнавального матеріалу).

Метод класифікації. Система класифікації визначається і характеризується використаним методом класифікації, ознаками класифікації, послідовністю і кількістю рівнів класифікації, кількістю угруповань. **Система класифікації** – це сукупність методів і правил розподілу множини об'єктів на підмножину відповідно до ознак схожості або несхожості.

Метод класифікації – це сукупність правил створення системи класифікаційних угруповань та зв'язки між ними. Розрізняють два основних методи класифікації: ієрархічний та фасетний.

Методи, що застосовуються на емпіричному та теоретичному рівнях досліджень.

Абстрагування – це відхід у думці від несуттєвих властивостей, зв'язків, відношень предметів і виділення кількох рис, які цікавлять дослідника.

Процес абстрагування має **два ступені:**

Перший: виділення найважливішого – встановлення факту незалежності чи дуже незначної залежності досліджуваних явищ, на яку можна не зважати, від певних факторів (якщо об'єкт А не залежить безпосередньо від фактора Б, то можна лишити його осторонь як несуттєвий).

Другий: реалізація можливостей абстрагування. Сутність його полягає в тому, що один об'єкт замінюється іншим, простішим, який виступає як «модель» першого.

Абстрагування може застосовуватися до реальних і абстрактних об'єктів (таких, що пройшли абстрагування раніше). Багатоступінчасте абстрагування призводить до абстракцій зростаючого ступеня загальності. Абстрагування дає змогу замінити у пізнанні складне простим, але таким, яке відбиває основне в цьому складному. Існують такі основні **види абстракції:**

– **ототожнення** — утворення поняття через об'єднання предметів, пов'язаних відношеннями типу рівності в особливий; клас (залишаючи осторонь деякі індивідуальні якості предметів);

– **ізолювання** – виділення властивостей і відношень, пов'язаних з предметами, та позначення їх певними «іменами», що надає абстракціям статусу самостійних предметів (наприклад, надійність, універсальність).

Аналіз і синтез. **Аналіз** – метод пізнання, який дає змогу поділити предмети дослідження на складові частини (природні елементи об'єкта або його властивості та відношення). **Синтез**, навпаки, передбачає з'єднання окремих частин чи рис предмета в єдине ціле. Аналіз і синтез взаємопов'язані, вони являють собою єдність

протилежностей. *Аналіз і синтез буває:*

– прямим, або емпіричним (використовується для виділення окремих частин об'єкта, виявлення його властивостей, найпростіших вимірювань тощо);

– зворотним, або елементарно-теоретичним (базується на деяких теоретичних міркуваннях стосовно причинно-наслідкового зв'язку різних явищ або дії будь-якої закономірності. При цьому виділяються та з'єднуються явища, які здаються суттєвими, а другорядні ігноруються);

– структурно-генетичним (вимагає виокремлення у складному явищі таких елементів, які мають вирішальний вплив на всі інші сторони об'єкта).

Індукція та дедукція. Дедуктивною визначають таку розумову конструкцію, в якій висновок щодо якогось елементу множини робиться на основі знання загальних властивостей всієї множини. Змістом дедукції як методу пізнання є використання загальних наукових положень при дослідженні конкретних явищ.

Під індукцією розуміють перехід від часткового до загального, коли на підставі знання про частину предметів класу робиться висновок стосовно класу в цілому. Дедукція та індукція – взаємопротилежні методи пізнання.

Існує *кілька варіантів установаження наслідкового зв'язку методами наукової індукції:*

– метод єдиної подібності. Якщо два чи більше випадків досліджуваного явища мають лише одну загальну обставину, а всі інші обставини різні, то саме ця обставина є причиною явища, яке розглядається;

– метод єдиної розбіжності. Якщо випадок, у якому досліджуване явище настає, і випадок, в якому воно не настає, у всьому подібні: й відрізняються тільки однією обставиною, то саме ця обставина, наявна в одному випадку і відсутня в іншому, є причиною явища, що досліджується;

– об'єднаний метод подібності та розбіжності – комбінація двох перших методів;

– метод супутніх змін. Коли виникнення або зміна одного явища викликає певну зміну іншого явища, то обидва вони перебувають у причинному зв'язку одного з іншим;

– метод решти. Якщо складне явище викликане складною причиною, яка являє собою сукупність певних обставин, і відомо, що деякі з них є причиною частини явища, то решта цього явища викликається обставинами, котрі залишилися.

Індукція являє собою умовивід від часткове до загального, від окремих фактів до узагальнень, коли на основі знань про частини предметів класу робиться висновок про клас в цілому. Як метод дослідження індукція – це процес дослідного вивчення явищ, під час якого здійснюється перехід від окремих фактів до загальних положень, окремі факти неначе виводять до загального положення. Звичайно виділяють три **основних види індуктивних умовиводів:** повну індукцію; через просте перерахування (популярну індукцію); наукову індукцію.

Дедукція – це такий умовивід, у якому висновок про деякий елемент множини робиться на основі знання про загальні властивості всієї множини. Дедуктивним у широкому розумінні вважається будь-який вивід взагалі, у більш специфічному і найбільш поширеному розумінні – доведення або виведення твердження (посилань) на основі законів логіки, що мають достовірний характер. У випадку дедуктивного висновку наслідок міститься у посиланнях приховано, тому вони повинні бути одержані з них на основі застосування методів логічного аналізу.

Змістом дедукції як методу пізнання є застосування загальних наукових положень при дослідженні конкретних явищ. Важливою передумовою дедукції у практиці пізнання є зведення конкретних задач до загальних і перехід від розв'язання задачі у загальному вигляді до окремих її варіантів.

Моделювання – метод, який ґрунтується на використанні моделі як засобу дослідження явищ і процесів природи. Під моделями розуміють системи, що замінюють об’єкт пізнання і служать джерелом інформації стосовно нього. Моделі – це такі аналоги, подібність яких до оригіналу суттєва, а розбіжність – несуттєва. Моделі поділяють на два види: матеріальні та ідеальні. Матеріальні моделі втілюються у дереві, металі, склі тощо. Ідеальні моделі фіксуються в таких наочних елементах, як креслення, рисунок, схема, комп’ютерна програма та ін.

Метод моделювання має таку структуру:

- постановка завдання;
- створення або вибір моделі;
- дослідження моделі;
- перенесення знань з моделі на оригінал.

Узагальнення – це метод наукового пізнання, за допомогою якого фіксуються загальні ознаки та властивості певного класу об’єктів та здійснюється перехід від одиничного до особливого та загального, від менш загального до більш загального.

Отримання узагальненого знання означає більш глибоке відображення дійсності, проникнення в її сутність. На думку С.І. Ожегова, узагальнення – це зробити висновок, відобразити основні результати в загальному положенні, надати узагальненого значення будь-чому.

Виділяють два види наукового узагальнення:

- виділення будь-яких ознак (абстрактно-загальні);
- виділення суттєвих ознак (конкретно-загальна, тобто закон).

Також, виділяють:

- від окремих фактів, подій до їх мисленнєвого вираження – індуктивне узагальнення;
- від однієї думки до іншої, більш загальної думки – логічне узагальнення.

Узагальнення не може бути безкінечним. Його кінцем являються філософські категорії, які не мають родового поняття і тому узагальнити їх не можна.

Не варто до методів дослідження відносити вивчення (літератури, досвіду, документації й т.д.) – це методологічна помилка. Вивчення може бути лише етапом дослідження, пізнання. Цей процес супроводжує всі дослідження. З вивчення літератури, об’єкта може початися дослідження, до нього можна повертатися на різних етапах пізнання для більш глибокого осмислення проблеми, тобто воно може бути вихідним або супроводжувати весь процес дослідження. Більше того, вивчення, у свою чергу, припускає застосування як спостереження, аналіз, порівняння й т. п.

Наступна складова вступу – практичне значення одержаних результатів. У кваліфікаційній роботі, що має теоретичне значення, треба подати відомості про наукове використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання, а в кваліфікаційній роботі, що має прикладне значення, – відомості про практичне застосування одержаних результатів або рекомендації щодо їх використання. Відзначаючи практичну цінність одержаних результатів, необхідно подати інформацію щодо ступеня готовності до використання або масштабів використання.

Необхідно дати короткі відомості щодо впровадження результатів досліджень із зазначенням назв організацій, в яких здійснена реалізація, форм реалізації та реквізитів відповідних документів, якщо впровадження результатів здійснено.

Апробація результатів дослідження. Необхідно чітко зазначити назву наукового заходу, де відбувалась апробація результатів дослідження, дату його проведення та місце проведення.

Публікації. Вказують у скількох статтях у наукових журналах, збірниках наукових праць, матеріалах і тезах конференцій опубліковані результати роботи. Необхідно зазначити назву публікації.

Зазначаючи у вступі **структуру роботи** необхідно дотримуватись послідовності основних складових кваліфікаційної роботи та чітко зазначити кількість джерел використаних автором у процесі дослідження. Зразок:

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел (65 найменувань).

ОСНОВНА ЧАСТИНА РОБОТИ

Основна частина роботи обов'язково повинна складатися з декількох розділів (від 2 до 3), які, в свою чергу, можуть мати підрозділи. Кожний розділ починають з нової сторінки. Основному тексту кожного розділу може передувати передмова з коротким описом обраного напрямку та обґрунтуванням застосованих методів досліджень. У кінці кожного розділу обов'язково формулюють висновки із стислим викладенням наведених у розділі наукових і практичних результатів, що дає змогу вивільнити загальні висновки від другорядних подробиць.

Кожен розділ (підрозділ) повинен мати назву. В основній частині подається аналіз й узагальнення результатів дослідження. Потрібно висвітлити теоретичні основи роботи, розкрити зміст використаних термінів, викласти хід дослідження. Цифрові дані слід подавати в таблицях або графіках, діаграмах, які повинні мати заголовок.

Робота має містити дві частини: теоретичну (розкриваються теоретичні передумови проведеного дослідження) і практичну (викладається хід дослідження та його результати).

У розділах основної частини подають:

- огляд літератури за темою і вибір напрямків досліджень;
- виклад загальної методики і основних методів досліджень;
- експериментальну частину і методику досліджень;
- відомості про проведені теоретичні і (або) експериментальні дослідження;
- відомості про аналіз і узагальнення результатів досліджень.

У першому розділі викладаються основні теоретичні і методологічні положення теми, проблемні питання, дискусійні та невирішені аспекти теми, визначається власне ставлення студента до них.

У першому, як і в інших розділах, має бути відображено вміння автора працювати з джерелами і літературою, порівнювати різні погляди з даного питання і на основі чіткої методологічної позиції висловлювати своє ставлення до них.

Характеризуючи рівень наукової розробки досліджуваної теми, не можна обмежуватись тільки переліком назв використаної літератури. Необхідно дати її змістовний узагальнений аналіз, показати ступінь розкриття обраної теми, вказати на найбільш принципові положення, з якими автор не може погодитись. В огляді літератури слід відобразити різні погляди з питання, що вивчається, з тим, щоб більш чітко визначити позицію самого пошукувача і місце майбутнього дослідження в науковій літературі.

Якщо досліджується проблема, яка вже досить розроблена у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі, необхідно переконливо обґрунтувати, чому вона все ж потребує подальшого вивчення. Якщо ж вибрана для аналізу тема абсолютно нова, в роботі потрібно навести роз'яснення щодо того, чому вона заслуговує на увагу.

В огляді літератури студент окреслює основні етапи розвитку наукової думки за своєю проблемою. Стисло, **критично** висвітлюючи роботи попередників, студент повинен назвати ті питання, що залишились невирішеними і, отже, визначити своє місце у розв'язанні проблеми. Рекомендується закінчити огляд літератури коротким

резюме стосовно необхідності проведення досліджень у даній галузі. Загальний обсяг огляду літератури не повинен перевищувати 20 % обсягу основної частини роботи.

У другому розділі, як правило, обґрунтовують вибір напрямку досліджень, наводять методи вирішення завдань і їх порівняльні оцінки, розробляють загальну методику проведення досліджень.

У третьому розділі з вичерпною повнотою викладають результати власних досліджень автора з висвітленням того нового, що він вносить у розробку проблеми. Виокремлення матеріалу у три розділи повинно бути обґрунтованим ходом дослідження та достатньою кількістю експериментальних даних.

Студент повинен давати оцінку повноти вирішення поставлених завдань, оцінку достовірності одержаних результатів (характеристик, параметрів), їх порівняння з аналогічними результатами вітчизняних і закордонних праць, обґрунтування потреби додаткових досліджень, негативні результати, які зумовлюють необхідність припинення подальших досліджень.

В цій частині роботи бажано використовувати конкретний статистичний матеріал, складати на його основі таблиці, графіки тощо, залучати дані соціологічних досліджень, опитувань суспільної думки, місцевої та центральної періодичної преси.

Умовою написання кожного з розділів кваліфікаційної роботи є глибоке осмислення предмета дослідження, оволодіння матеріалом і методом його самостійного, логічно-последовного викладу.

Студенту належить продемонструвати володіння аналітичним мисленням, яке допомагає йому визначити причинно-наслідкові зв'язки процесів і тенденцій. Роботі мають бути притаманні логічність, доказовість, аргументованість, самостійний пошук істинної у різноманітності версій, концепцій, поглядів, власні висновки, узагальнення і оцінки, які надають їй найбільшу переконливість, достовірність та практичне значення.

Кожен з розділів має бути відносно самостійним дослідженням одного із суттєвих питань, аспектів теми кваліфікаційної роботи. Водночас викладення матеріалу кожного з наступних розділів має логічно продовжувати попередній, «працювати» на розкриття теми кваліфікаційної роботи в цілому. Не слід у процесі написання роботи відхилятися від теми, втрачати логічну лінію, зосереджуватися на вторинних питаннях, які не дають уявлення про суть проблеми, що розглядається.

У роботі слід уникати загальних слів типу «підвищити», «розширити», «покращити» тощо. Потрібно розкривати не стільки підсумки, результати виконаної роботи, скільки шляхи, напрямки, нові форми і методи, які б забезпечили успішну практичну діяльність державних органів у визначенні та здійсненні ними головної мети соціально-економічних і політичних перетворень.

Виклад матеріалу підпорядковують одній провідній ідеї, чітко визначеній автором.

Назви розділів не повинні дублювати назву самої роботи.

Наприкінці кожного розділу автором подаються узагальнення.

ВИСНОВКИ розміщують на окремій сторінці. Висновки – це стислий зміст найважливіших результатів, отриманих автором у кваліфікаційній роботі. У них наводяться основні результати дослідження, представлені відповідно до поставлених завдань. Рекомендований обсяг висновків – 2–3 сторінки.

У висновках автор роботи у концентрованому вигляді підбиває теоретичні і практичні підсумки виконаної роботи, вказує на можливості практичного застосування результатів дослідження і в разі потреби визначає перспективи подальшого дослідження проблеми.

Заклучні висновки не повинні дублювати висновки окремих розділів, вони мають бути більш всеохоплюючими, цілісними, узагальнювати результати досліджуваної

теми, відображати те нове, суттєве, що саме виноситься на обговорення і оцінку у процесі публічного захисту роботи.

У висновках необхідно наголосити на якісних та кількісних показниках здобутих результатів, обґрунтувати достовірність результатів, викласти рекомендації щодо їх використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ містить найменування та вихідні дані всіх використаних дослідником наукових праць (монографій, наукових статей, наукових збірників, посібників, підручників), публіцистичних, періодичних і архівних джерел.

Здобувач освітнього рівня «Магістр» зобов'язаний використати при написанні роботи не менше 60 джерел. Серед них можуть бути посилання на інтернет-ресурси, але не більше 25 % від загальної кількості опрацьованої літератури.

Бібліографічний опис складають безпосередньо за друкованим твором або виписують із каталогів і бібліографічних покажчиків повністю без пропусків будь-яких елементів, скорочення назв і т. ін. Завдяки цьому можна уникнути повторних перевірок, вставок пропущених відомостей.

Вимоги до оформлення списку використаних джерел буде розкрито в наступному параграфі.

ДОДАТКИ. Форму і зміст кваліфікаційної роботи значно збагачують додатки: ілюстрації, карти, схеми, діаграми, хронологічні та інші таблиці. Їх доцільно виконувати з використанням обчислювальної техніки, зокрема можливостей програмного продукту.

За потреби до додатків доцільно включати допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття випускної кваліфікаційної роботи:

- проміжні математичні доведення, формули і розрахунки;
- таблиці допоміжних цифрових даних;
- ілюстрації допоміжного характеру.

Написавши кваліфікаційну роботу в чорновому варіанті, слід приступити до її остаточного редагування. Передусім необхідно вдумливо прочитати роботу і внести редакційні правки, далі – знову перечитати роботу і самокритично проаналізувати її з погляду розкриття теми в цілому, логічності і послідовності змісту розділів і параграфів, глибини і ґрунтовності розкриття в них основних питань теми, переконливості, аргументованості, доказовості позиції автора з тих чи інших питань дослідження, конкретність висновків і пропозицій, відсутність повторів.

Доцільно звернути увагу на оформлення науково-довідкового апарату, а також переліку використаної літератури, на змістовні аспекти додатків, чи допомагають вони поглибити основну частину, чи сприяють аргументованості і переконливості кваліфікаційної роботи.

Під час редагування роботи доцільно користуватися тлумачними та орфографічними словниками, словниками синонімів.

Спочатку потрібно уважно переглянути чернетку кваліфікаційної роботи, потім – звірити цитати з першоджерелами, а також перевірити достовірність фактологічного, статистичного та іншого матеріалу, запозиченого з літератури.

Далі приступають до остаточного редагування тексту. На цьому етапі потрібно вилучити з тексту несуттєвий матеріал, занадто довгі висловлення, замінивши їх на короткі, лаконічні речення. Критерій успіху правки – стислість, конкретність, простота викладу і разом з тим збереження попереднього смислового значення абзацу (речення) і його змістового навантаження.

3.2. Вимоги до оформлення кваліфікаційної роботи

3.2.1. Загальні вимоги

Кваліфікаційна робота виконується за допомогою комп'ютера в текстовому редакторі Word (шрифт 14, Times New Roman, звичайний, інтервал 1,5). Поля: верхнє – 20 мм; нижнє – 20 мм; лівє – 30 мм; правє – 15 мм. Робота друкується на папері формату А 4 (210 x 297 мм), використовуючи одну сторону листа і представляється у переплетеному вигляді.

Обсяг основного тексту (без додатків та списку використаних джерел) кваліфікаційної роботи для освітнього ступеня «Магістр» складає – **65-80 сторінок друкованого тексту**.

В основному обсязі кваліфікаційної роботи вступ та висновки займають не менше 10%, решту основного обсягу займає текст розділів.

Заголовки структурних частин кваліфікаційної роботи «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами симетрично до тексту і не мають порядкового номера. Заголовки підрозділів – маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Перенос слів у заголовках не допускається.

3.2.2. Нумерація

Нумерацію сторінок подають *у правому верхньому куті* арабськими цифрами без знака №.

Із структурних частин нумерують розділи (наприклад: РОЗДІЛ 1, РОЗДІЛ 2, РОЗДІЛ 3), після номера крапку не ставлять, з нового рядка друкують заголовок розділу. Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку (наприклад: 1.1., 1.2.; 2.1.), далі йде заголовок підрозділу).

Таблиці, схеми, діаграми кваліфікаційної роботи необхідно подавати одразу після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці.

Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, поданих у додатках.

Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. (Наприклад: Рис. 1.2 (другий рисунок першого розділу)). Номер ілюстрації, її назву і пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією.

Таблицю нумерують послідовно (за винятком таблиць поданих у додатках) в межах розділу. В правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують надпис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: Таблиця 2.5 (п'ята таблиця другого розділу).

При перенесенні частини таблиці на іншу сторінку слово «Таблиця» і номер її вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова «Продовження табл.» і вказують номер таблиці, наприклад: «Продовження табл. 2.5».

3.2.3. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела

У процесі написання кваліфікаційної роботи для забезпечення **вимог наукової етики** студент повинен обов'язково посилатися на авторів і джерела, з яких запозичив матеріали або окремі результати. Посилання бажано робити на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли праці, в яких міститься необхідний матеріал, не перевидавалися.

Для підтвердження власних аргументів посиланням на авторитетне джерело або для критичного аналізу друкованого твору слід наводити цитати. Науковий етикет потребує точного відтворення цитованого тексту, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений автором. Використовувати цитати в тексті роботи доцільно тоді, коли є потреба порівняти погляди різних авторів з приводу одного й того ж питання. Текст, який цитується, береться в лапки та супроводжує посиланням на джерела. Посилання роблять і тоді, коли думка автора *переказується*.

Загальні вимоги до цитування такі:

а) текст цитати починається та закінчується лапками та наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

б) цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту та без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту та позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

в) кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;

г) у разі непрямого цитування (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути гранично точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело;

д) якщо необхідно виявити ставлення автора наукової праці до окремих слів або думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання;

е) коли автор наукової праці, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, то робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора, а весь текст застереження вміщується у круглі дужки. Варіантами таких застережень є: (курсив наш. *М.Х.*), (підкреслено мною. *М.Х.*), (розбивка моя. *М.Х.*).

Якщо використовуються матеріали з монографій, збірників статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні треба точно вказати номери сторінок з джерела, на яке дано посилання в науковій роботі.

Посилання в тексті кваліфікаційної роботи на джерела слід зазначати у **квадратних дужках** порядковим номером цього джерела за бібліографічним списком (списком використаної літератури) і відповідною сторінкою. Наприклад: «Учений розробив методику прогнозування потреби у висококваліфікованих фахівцях [9, с. 66-67]». Цей запис означає, що науковець посилається на роботу, яка значиться у списку літератури під номером 9, а матеріал взято зі сторінок 66-67 цього джерела. Переказ думок ряду авторів оформлюється зазначенням у квадратних дужках номерів їх праць у бібліографічному списку через крапку з комою. Наприклад, запис [4; 5; 7; 9] означає посилання на джерела під номерами 4, 5, 7, 9 у списку літератури.

Якщо в тексті роботи необхідно зробити посилання на конкретні сторінки відповідного джерела, можна наводити посилання у висновках, при цьому номер посилання має відповідати його бібліографічному опису за переліком посилань. Наприклад: цитата в тексті: «... незважаючи на [13, с. 15]». Відповідний опис у переліку посилань:

13. Дороніна М. С. Культура спілкування ділових людей : навч. посіб. / М. С. Дороніна. – К. : КМ Academia, 1998. – 192 с.

Відповідне подання виноски:

* Дороніна М.С. Культура спілкування ділових людей / М.С. Дороніна/ – К. : КМ Academia, 1998. – 192 с.

Посилання на ілюстрації роботи вказують порядковим номером ілюстрації, наприклад «(рис. 1.2)».

Посилання на формули вказують порядковим номером формули в дужках, наприклад, «... у формулі (2.1)».

На всі таблиці роботи повинні бути посилання в тексті, при цьому слово «таблиця» в тексті пишуть скорочено, наприклад: «... у табл. 1.2».

У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочене слово «дивись», наприклад: «див. табл. 1.3».

3.2.4. Дефіс та тире

При друкуванні тексту необхідно чітко диференціювати тире та дефіс. Дефіс – це коротка риска (-), що вживається як знак переносу частин слова з одного рядка на інший або як з'єднувальна риска між словами, наприклад: «навчально-виховний процес». Тире (–) ставиться перед «це», перед узагальнюючим словом, що стоїть після однорідних членів речення, тощо, наприклад: «методи навчання – це ...», «Адам Сміт – це учений періоду класичної політичної економії».

3.2.5. Ілюстрації та таблиці

Основними видами ілюстративного матеріалу у кваліфікаційних роботах є: креслення, схема, фотографія, діаграма, графік. Ілюструють наукові роботи, виходячи з певного загального задуму, за ретельно продуманим планом, що допомагає уникнути ілюстрацій випадкових, пов'язаних із другорядними деталями тексту. Кожна ілюстрація має відповідати тексту, а текст – ілюстрації.

Номер ілюстрації та відповідну назву розміщують під малюнком. За необхідності ілюстрації доповнюють пояснювальними даними (підпис під рисунком).

У тому місці наукової роботи, де викладається тема, пов'язана із ілюстрацією, і де читачеві треба вказати на неї, розміщують посилання у вигляді виразу в круглих дужках, наприклад: (рис. 3.1) або зворот типу: «...як це видно з рис. 3.1» або «...як це показано на рис. 3.1».

У кваліфікаційній роботі слід застосовувати лише штрихові ілюстрації та оригінали фотознімків. Фотознімки розміром, меншим за формат А4, наклеюють на стандартні аркуші білого паперу формату А4.

Цифровий матеріал, як правило, повинен оформлюватися у вигляді таблиць. Приклад побудови таблиці:

Таблиця (номер)

Назва таблиці						
Головка						Заголовки граф
						Підзаголовки граф
	Заголовки рядків					
Рядки						

Боковик   Графи (колонки)
(графа для заголовків рядків)

Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею та друкують симетрично до тексту. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. Назву наводять жирним шрифтом.

За логікою побудови таблиці її логічний суб'єкт, або підмет (позначення тих предметів, які в ній характеризуються), розміщують у боковику, головці, чи в них обох; логічний предикат (присудок) таблиці, тобто дані, якими характеризується підмет – у графах. Кожен заголовок над графою стосується всіх даних цієї графи, кожен заголовок рядка в боковику – всіх даних цього рядка.

Заголовок кожної графи в головці таблиці мусить бути по можливості коротким. Слід уникати повторів тематичного заголовка в заголовках граф, одиниці виміру зазначати у тематичному заголовку, виносити до узагальнюючих заголовків слова, що повторюються.

Боковик, як і головка, потребує лаконічності. Повторювані слова тут також виносять в об'єднувальні рубрики; загальні для всіх заголовків боковика слова розміщують у заголовку над ним.

У графах повторювані елементи, які стосуються до всієї таблиці, виносять у тематичний заголовок або в заголовок графи; однорідні числові дані розміщують так, щоб їхні класи збігалися; неоднорідні – посередині графи.

Заголовки граф повинні починатися з великих літер, підзаголовки – з маленьких, якщо вони складають одне речення із заголовком, і з великих, якщо вони є самостійними. Висота рядків повинна бути не меншою ніж 8 мм. Графу з порядковими номерами рядків до таблиці включати не треба.

Таблицю розміщують після першого згадування про неї в тексті так, щоб її можна було читати без повороту переплетеного блоку роботи або з поворотом за стрілкою годинника. Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на наступну сторінку.

При посиланні в тексті на таблиці слово «таблиця» пишеться скорочено, наприклад: «... в табл. 1.2».

3.2.6. Додатки

Додатки оформляють як продовження кваліфікаційної роботи на наступних її сторінках, розміщуючи їх у порядку появи посилань у тексті роботи.

Кожний додаток повинен починатися з нової сторінки. Додаток повинен мати заголовок, надрукований зверху малими літерами з першої великої симетрично відносно тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово «Додаток» і велика літера, що позначає додаток.

Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь, наприклад: «Додаток А».

3.2.7. Оформлення списку використаних джерел

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, який містить бібліографічні описи використаних джерел.

Джерела можна розміщувати за одним із способів: у порядку появи посилань у тексті; в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків.

Відомості про джерела, включені до списку необхідно давати відповідно до вимог Державних стандартів з обов'язком наведенням назв праць (ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» (Додаток К)).

3.3. Типові помилки в написанні та оформленні кваліфікаційної роботи

Аналіз практики підготовки кваліфікаційних робіт показує, що трапляються такі типові недоліки:

а) щодо обґрунтування дослідницької проблеми:

- проблема сформульована не досить чітко, відсутнє чітке визначення характеру і мети дослідження;
- викликає сумнів наукова значимість теми дослідження і можливість здобути після її завершення нові результати, що заслуговують на увагу;
- досить широке і повне висвітлення теми, але не наводиться переконлива аргументація необхідності її подальшого аналізу;
- формулювання наукової проблеми випадає із загального спектру дослідницьких тем;
- мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно і не відбиває специфіки об'єкта і предмета дослідження;
- автор не виявив самостійності, робота являє собою компіляцію або плагіат.

б) щодо огляду літератури:

- поверховість, що може свідчити про авторську необізнаність з науковою літературою з обраної теми;
- роботи, зазначені в огляді літератури, застарілі і не мають прямого відношення до теми дослідження;
- огляд літератури являє собою компіляцію робіт без спроби пояснити, яке відношення вони мають до проблеми дослідження;
- огляд літератури не містить критичного аналізу основних робіт, що мають відношення до теми дослідження;
- не зроблено глибокого і всебічного аналізу сучасних офіційних і нормативних документів, нової спеціальної літератури (останні 5–10 років) з теми дослідження;
- у роботі немає посилань на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичені матеріали;
- бібліографічний опис джерел у списку використаної літератури наведено довільно, без додержання вимог стандарту;
- неправильно оформлюється цитування тексту;
- недостатня кількість літературних джерел;
- ілюстративний матеріал (таблиці, діаграми, схеми) запозичені не з першоджерел, а з підручника, навчального посібника;
- аналітичний огляд вітчизняних і зарубіжних публікацій з теми роботи має форму анотованого списку і не відбиває рівня досліджуваності проблеми.

в) щодо основних положень дослідження:

- основні проблеми сформульовані дуже широко і мають невизначений характер;
- деякі з визначених для дослідження проблем вже достатньо глибоко та повно висвітлені в науковій літературі;
- виділені для дослідження основні проблеми не сприяють розкриттю обраної теми, вони або самоочевидні, або взагалі не підлягають науковому аналізу;
- зміст роботи не відповідає плану кваліфікаційної роботи або не розкриває тему повністю чи в її основній частині.
- сформульовані розділи (підрозділи) не відбивають реальну проблемну ситуацію, стан об'єкта.
- зміст перевантажений фактами і цитатами, які завуальовують власну думку автора та його авторську позицію з тих чи інших питань;

г) щодо методології дослідження:

- у вступі перелічуються всі відомі автору методології без вказівки на те, які саме з них найкраще відповідають завданням даного дослідження;
- запропонована методологія застаріла чи така, що дискредитувала себе як науковий метод;

– методи та прийоми наукового дослідження, що пропонуються, не відповідають меті роботи;

– не розкрито зміст та організацію особистого експериментального дослідження (його суть, тривалість, місце проведення, кількість обстежуваних, їхні характеристики), поверхово висвітлено стан практики

д) щодо висновків і пропозицій:

– допускаються загальні міркування декларативного характеру;

– формулюються пропозиції, які не впливають із змісту дослідження;

– відсутність в роботі узагальнюючих висновків.

У цілому найбільш істотними недоліками кваліфікаційної роботи є: ***поверхове осмислення і висвітлення питань, дефіцит авторства, тобто самостійного творчого осмислення явищ, процесів.***

РОЗДІЛ IV. ПОРЯДОК ПОДАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ ДО ЗАХИСТУ

4.1. Загальна характеристика завершального етапу підготовки кваліфікаційної роботи

Після того як рукопис кваліфікаційної роботи надруковано, студент повинен ретельно вчитати та перевірити його. Робота має бути написана грамотно, без граматичних та стилістичних помилок. Особливої уваги при перевірці потребують цитати, таблиці, бібліографічні посилання.

За місяць до захисту кваліфікаційної роботи студент повинен подати науковому керівнику перший варіант своєї роботи. За результатами перевірки кваліфікаційних робіт науковими керівниками проводиться засідання випускової кафедри, на якому обговорюється питання готовності кваліфікаційних робіт до захисту (проводиться попередній захист). Позитивна оцінка роботи науковим керівником є підставою для включення прізвища та теми роботи студента до **проекту наказу про допуск до захисту**. У разі негативної оцінки кваліфікаційної роботи науковим керівником автор такої роботи викликається на засідання кафедри для заслуховування доповіді про стан виконання роботи та винесення остаточного рішення щодо можливості продовження роботи над дослідженням.

Згідно розпорядження ректора УДПУ обов'язковою умовою допуску кваліфікаційної роботи до захисту є перевірка її електронного варіанту **системою Anti-Plagiarist**. Інструкція щодо представлення роботи на перевірку подано у Додатку И.

Перед проходженням випускної атестації в обов'язковому порядку відбувається попередній захист кваліфікаційної роботи на випускній кафедрі.

Остаточна оформлена та перевірена кваліфікаційна робота у переплетеному вигляді подається **науковому керівнику та рецензенту для підготовки відгуку та рецензії за 2 тижні до захисту. На кафедру робота повинна бути подана за 10 днів до захисту** (атестації).

Після зазначеного терміну кваліфікаційні роботи не приймаються, студенти до захисту цих робіт не допускаються.

Для захисту кваліфікаційної роботи студент повинен подати:

- ✓ один друкований примірник кваліфікаційної роботи;
- ✓ витяг з протоколу засідання кафедри про рекомендацію до захисту;
- ✓ відгук наукового керівника (Додаток Ж);
- ✓ рецензію (Додаток З);
- ✓ ілюстративний матеріал до кваліфікаційної роботи;
- ✓ друковані статті, методичні розробки.

4.2. Відгук керівника на кваліфікаційну роботу

Керівник роботи готує письмовий відгук, у якому дає короткий опис роботи, зазначає її актуальність, оригінальність результатів, характеризує фаховість студента, його самостійність і наполегливість. Керівник пропонує свою оцінку роботи за 100-бальною та національною шкалами і шкалою ECTS.

Розкриємо детальніше вимоги до відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи.

У відгуку керівника обов'язково визначається рівень підготовки студента до виконання наукових досліджень, його вміння працювати з літературою, самостійно вирішувати наукові та практичні проблеми; оцінюється ступінь оволодіння сучасними методами дослідження й вміння втілювати в практику навчання теоретично

обґрунтовані нові наукові ідеї, а також уміння логічно, послідовно, аргументовано викладати матеріал і робити висновки. Науковий керівник визначає відповідність кваліфікаційної роботи вимогам до наукових досліджень такого типу. Науковий керівник має чітко висловити свою думку щодо рекомендації кваліфікаційної роботи до захисту.

Науковий керівник оцінює кваліфікаційну роботу записом: «Вважаю за можливе допустити до захисту», а в разі негативної оцінки – «Вважаю за неможливе допустити до захисту». У випадках негативного висновку щодо допуску слухача до захисту кваліфікаційної роботи це питання виноситься на розгляд засідання кафедри за участю наукового керівника.

Відповідальність за своєчасне виконання кваліфікаційної роботи покладається безпосередньо на студента.

У датованому та підписаному відгуку наукового керівника відображається:

- зв'язок завдання на кваліфікаційну роботу з об'єктом діяльності фахівця освітньо-кваліфікаційного рівня, що здобувається;
- адекватність мети кваліфікаційної роботи та актуальність теми;
- відповідність змісту кваліфікаційної роботи програмі;
- рівень теоретичних знань, виявлений студентом при вирішенні конкретних практичних завдань;
- оригінальність отриманих рішень, прогресивність та ймовірна ефективність запропонованих шляхів вирішення досліджуваної проблеми;
- практичне і наукове значення результатів;
- ступінь самостійності виконання;
- інші питання (застосування ПЕОМ, реальність, комплексність тощо);
- якість оформлення;
- глибина та комплексність підходу при аналізі проблем;
- аналіз позитивних сторін роботи, а також недоліків та помилок перелік недоліків, за які знижена оцінка;
- зауваження та пропозиції щодо удосконалення підготовки випускників фаху.

Відгук керівника (як що є необхідність) викладається за наступною структурою:

- відповідність змісту розділу програмі кваліфікаційної роботи;
- оригінальність отриманих рішень;
- практичне і наукове значення результатів;
- ступінь самостійності виконання;
- інші питання:
- якість оформлення;
- оцінка виконання роботи;
- перелік недоліків, за які знижена оцінка;
- зауваження та пропозиції щодо удосконалення підготовки випускників фаху.

4.3. Рецензування кваліфікаційної роботи

Як було зазначено вище, завершена кваліфікаційна робота направляється на рецензування. Рецензента студенту призначає випускова кафедра. У якості рецензентів **кваліфікаційних робіт** можуть бути кандидати економічних наук, доценти або доктори економічних наук, професори, які працюють в інших закладах вищої освіти, близьких за фахом, а також керівники та представники адміністративно-управлінського персоналу підприємств, банків, інших суб'єктів господарювання відповідно до теми кваліфікаційної роботи.

Завдання рецензування – попередньо оцінити (остаточно кваліфікаційна робота оцінюється у процесі її захисту на засіданні ЕК) теоретико-методологічний рівень

кваліфікаційної роботи, оволодіння студентом науковими методами в процесі дослідження, вміння застосувати теоретичні знання до аналізу практичної діяльності управління проектами та програмами, здатність формулювати висновки і пропозиції, які мають практичне значення для вдосконалення стилю, форм і методів, підвищення ефективності навчальної чи управлінської діяльності.

Рецензування має на меті, по-перше, допомогти студенту більш досконало розібратися у вибраній ним темі та окремих її питаннях, по-друге, оцінити ступінь засвоєння ним матеріалу та вміння письмово викладати його, по-третє, дати студентові рекомендації щодо подальшої поглибленої роботи над обраною темою дослідження.

Рецензія може бути написана у вільній формі, але в ній потрібно розглянути і оцінити:

- правильність постановки проблеми, її обґрунтованість, актуальність і значення для практики;
- вміння визначити основні питання і викласти матеріал в логічній послідовності і взаємозв'язку;
- позитивні сторони та недоліки при висвітленні теми (глибина розкриття, повнота вивчення літературних джерел, вміння застосовувати теорії до аналізу політики і практики, навички оволодіння методикою дослідження проблеми тощо);
- новизну і практичне значення висновків і пропозицій;
- самостійність, творчий підхід студента до осмислення теоретичного і фактичного матеріалу;
- мову і стилістику роботи;
- вміння користуватися працями класиків вітчизняної та світової науки, документами Уряду, іншими нормативно-правовими актами, бібліографічним апаратом для ілюстрації своїх думок, положень;
- оформлення науково-довідкового апарату і кваліфікаційної роботи в цілому.

У рецензії бажано диференційовано оцінити вступ, основну частину, висновки, науковий апарат, звернути увагу на те, чи не перевантажена робота фактографічним матеріалом, викладенням однотипного матеріалу, чи не має вона описовий, інформаційно-довідковий або декларативний характер. Необхідно також вказати на наявність чи відсутність авторської позиції. Не можна залишити поза увагою рецензії обсяг кваліфікаційної роботи, наявність усіх необхідних її складових частин. Обов'язково оцінюється ґрунтовність висновків та їх практичне значення.

Необхідно мати на увазі, що магістрант повинен у письмовій роботі показати вміння користуватися науковою термінологією, оцінити орфографічну, пунктуаційну і стилістичну грамотність.

У рецензії обов'язково відзначається повнота розкриття теми. Обов'язково оцінюється відповідність кваліфікаційної роботи поставленим до неї вимогам.

У заключній частині рецензії формулюються загальна оцінка кваліфікаційної роботи, висновки рецензента щодо її захисту та присвоєння кваліфікації. Потім наводяться короткі відомості про рецензента: прізвище та ініціали, науковий ступінь і вчене звання, посада, дата написання рецензії, особистий підпис.

Рецензенти оцінюють роботу *за чотирибальною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно».*

Кваліфікаційна робота оцінюється рецензентом з оцінкою «відмінно» та «добре» за умов, що у роботі:

- викладені погляди провідних фахівців з даної проблеми та у наявності достатній структурований й змістовний огляд спеціальної літератури з наукової теми, що досліджується;
- показано значення проблеми для держави, регіону, міста, галузі;

- обґрунтована методика дослідження наукової проблеми;
  - зібрані, узагальнені та критично проаналізовані роботи провідних вчених, що досліджують дану тематику;
  - наведені первинні матеріали, отримані студентом під час проходження переддипломної практики, матеріали повинні бути статистично оброблені і узагальнені;
  - на підставі аналізу фактичного матеріалу, статистичної інформації виконані аргументовані теоретичні узагальнення і викладено власну точку зору на наукову проблему, що досліджується, а також вказані розбіжності у думках автора роботи та інших дослідників;
  - наявні рекомендації щодо впровадження отриманих наукових результатів у практичну діяльність на рівні регіону, міста або окремої навчальної установи.
- Оцінка кваліфікаційній роботі «задовільно» надається у тих випадках якщо:
- окремі питання плану роботи виконані без належного теоретичного обґрунтування або поверхово та не у повному обсязі;
  - в роботі присутні окремі теоретичні помилки чи хибні визначення, які свідчать про недоліки у теоретичній підготовці студента;
  - при викладенні фактичного матеріалу, особливо статистичного, не виявлені закономірності зміни економічного явища чи процесу, що вивчається, не проаналізовані причини цих змін або рекомендації, що пропонуються, не впливають з аналізу явища.
- Кваліфікаційна робота оцінена рецензентом на «незадовільно» у випадках, якщо:
- у кваліфікаційній роботі присутні суттєві теоретичні помилки або поверхова аргументація головних положень наукової теми;
  - наведено думки інших авторів без посилання на джерело;
  - замість теоретичного висвітлення проблеми наведено опис окремих фактів, запозичених статистичних даних;
  - кваліфікаційна робота носить описовий характер.

РОЗДІЛ V. ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

5.1. Загальні питання захисту кваліфікаційної роботи

Закінчену, переплетену кваліфікаційну роботу студент подає керівнику за три тижні до захисту.

До кваліфікаційної роботи обов'язково додають супровідні документи: завдання (Додаток Д), направлення голові ЕК (Додаток Е), рецензію, відгук наукового керівника.

На підставі кваліфікаційної роботи та відгуку керівника на засіданні кафедри приймають висновок про допущення роботи до захисту та передачі її на рецензування.

Склад рецензентів затверджує директор інституту за поданням завідувача відповідної кафедри. До рецензування кваліфікаційних робіт залучають зовнішніх рецензентів із числа фахівців (докторів та кандидатів наук) іншої кафедри або іншого закладу вищої освіти чи наукової установи та висококваліфікованих практичних фахівців освітніх установ.

Кваліфікаційна робота разом з відгуком і рецензією передається на відповідну кафедру, де з нею можуть ознайомитися всі бажаючі.

Перед проходженням випускної атестації в обов'язковому порядку відбувається попередній захист кваліфікаційної роботи на випускній кафедрі.

До захисту кваліфікаційної роботи допускають здобувача вищої освіти, який виконав всі вимоги навчального плану.

Здобувачі, які є переможцями Всеукраїнських конкурсів наукових робіт (дипломи I – III ступенів), Всеукраїнських студентських олімпіад (I – III місця) **звільняються від захисту роботи** на відкритому засіданні Екзаменаційної (кваліфікаційної) комісії.

Захист випускної кваліфікаційної роботи проводиться на відкритому засіданні Екзаменаційної комісії, затвердженої наказом ректора університету у встановленому порядку.

Рішення про допуск роботи до захисту приймає директор інституту за поданням випускної кафедри.

Після попереднього обговорення і прийняття відповідної рекомендації на засіданні кафедри кваліфікаційна робота подається на розгляд Екзаменаційної (кваліфікаційної) комісії за десять днів до захисту.

Захист роботи проводиться на **відкритому засіданні Екзаменаційної комісії** або на виїзному засіданні у колективах замовників з обов'язковою присутністю наукового керівника або в дистанційному форматі (в умовах воєнного стану) з обов'язковим записом захисту при використанні платформи Google Meet та присутністю усіх членів екзаменаційної комісії

Екзаменаційній (кваліфікаційній) комісії разом з кваліфікаційною роботою подаються такі документи:

- а) направлення голові екзаменаційної комісії (Додаток Е);
- б) відгук наукового керівника;
- в) рецензії на роботу спеціалістів відповідної кваліфікації;
- г) ілюстративні матеріали (плакати, макети, таблиці), якщо такі наявні;
- д) зведена відомість про виконання студентом навчального плану і отримані ним оцінки з теоретичних дисциплін, курсових робіт, практик;
- е) реферат кваліфікаційної роботи.

Порядок захисту кваліфікаційної роботи передбачає:

- а) представлення студента та огляд поданих до захисту документів головою Екзаменаційної (кваліфікаційної) комісії;
- б) виголошення студентом основних положень роботи;

в) відповіді студента на запитання членів Екзаменаційної (кваліфікаційної) комісії та членів комісії;

г) огляд рецензій на кваліфікаційну роботу;

д) виступ наукового керівника (за відсутності керівника зачитується його письмовий відгук на роботу);

е) заключне слово студента;

є) ухвала Екзаменаційної (кваліфікаційної) комісії.

Для доповіді за результатами кваліфікаційної роботи студентів надається 10 хвилин. Загальна тривалість захисту не повинна перевищувати 30-ти хвилин. У доповіді необхідно відзначити актуальність теми та науковий апарат, результати дослідження, їх практичну цінність. Дозволено використовувати додаткові ілюстративні матеріали на плакатах, слайдах, плівках і електронних носіях.

Результати захисту кваліфікаційної роботи оцінюються відповідно до критеріїв (Додаток Є) за 100-бальною і національною шкалами та шкалою ECTS.

Рішення Екзаменаційної комісії про оцінку рівня підготовки студента, а також про присвоєння йому кваліфікації та видання диплома (загального зразка або з відзнакою) приймається на закритому засіданні комісії відкритим голосуванням звичайною більшістю голосів членів комісії, які брали участь у її засіданні. При однаковій кількості голосів голос голови комісії є вирішальним. Результат оголошується після затвердження протоколу головою ЕК.

Студентам, які успішно склали випускні екзамени, а також захистили кваліфікаційну роботу, рішенням Екзаменаційної комісії присвоюється кваліфікація у відповідності до отриманої спеціальності і видається диплом встановленого зразка.

Студент, який за результатами захисту роботи отримав незадовільну оцінку, відраховується з університету і йому видається академічна довідка встановленого зразка.

Якщо студент не з'явився на засідання ЕК для захисту кваліфікаційної роботи, то в протоколі комісії відзначається, що він є не атестованим у зв'язку з неявкою на засідання комісії.

Студенти, які неатестовані у затверджений для них термін і не захистили кваліфікаційну роботу, мають право на повторний захист роботи в наступний термін роботи Екзаменаційної комісії протягом трьох років.

У випадках, коли захист кваліфікаційної роботи визначається незадовільним, Екзаменаційна комісія встановлює, чи може студент подати на повторний захист ту саму роботу з доопрацюванням, чи він повинен опрацювати нову тему, визначену відповідною кафедрою.

Студенту, який з поважних причин, що підтверджено документально, не з'явився на засідання ЕК, ректор університету може продовжити термін до наступного періоду роботи ЕК, але не більше, ніж на рік.

Після захисту кваліфікаційна робота реєструється і передається для зберігання у Наукову бібліотеку університету протягом п'яти років, після чого списуються в установленому порядку.

У випадках, коли захист кваліфікаційної роботи визначається незадовільним, ЕК встановлює, чи може студент подати на повторний захист ту саму роботу з доопрацюванням, чи зобов'язаний опрацювати нову тему, визначену випускаючою кафедрою.

Студент, який не захистив кваліфікаційну роботу, допускається до повторного захисту не менше ніж через рік протягом трьох років або може за індивідуальною програмою здобути нижчий освітній ступінь.

Заохочення для авторів кращих кваліфікаційних робіт – якщо кваліфікаційна робота отримала оцінку «відмінно», виконана на науковому рівні, що перевищує встановлені до кваліфікаційних робіт вимоги, а сам автор роботи продемонстрував під час захисту високий рівень теоретичної підготовки з фахових дисциплін та схильність до наукової роботи, студент може отримати:

– рекомендацію на друк наукової статті за матеріалами кваліфікаційної роботи або доповідей і повідомлень на науково-теоретичних або науково-практичних конференціях, семінарах, симпозіумах тощо.

5.2. Процедура публічного захисту кваліфікаційної роботи

Перед захистом студент зобов'язаний ознайомитися з відгуком і рецензією, проаналізувати їх та підготувати відповіді на зауваження.

Студенту належить добре підготуватися до захисту, докладно обміркувати свій виступ і скласти тези, дібрати необхідний ілюстративний матеріал або презентацію.

Розглянемо схему підготовки виступу слухача та деякі вимоги щодо його змісту. Обов'язково слід визначити стрижневу ідею виступу, яка найбільш повно і точно відображує суть дослідження, розкриває зміст, наукову новину та практичну цінність роботи, питання, винесені на захист. Правильно сформульована стрижнева ідея надзвичайно важлива, оскільки виконує функції сполучної ланки всього виступу.

Велике значення має вступна частина повідомлення. Її виразність та конструктивність чи навпаки, неконструктивність значно впливає на подальше сприйняття доповіді.

Не рекомендується наводити у виступі дуже багато відомостей. Потрібен тільки той матеріал, який є необхідним для того, щоб передати стрижневу ідею. Важливо висвітлити у виступі основні моделі і методи управління проектами та програмами, якими користувався слухач у ході роботи. Слід враховувати, що велика кількість цифрових даних погано сприймається більшістю людей.

Щодо **заключної частини**, узагальнюючих висновків, то їх переконливість, як і правильно побудований вступ, сприятимуть створенню доброго враження про студента та його роботу. Треба пам'ятати, що ефективність заклочної частини буде досягнута тільки тоді, коли доповідач не порушить відведений йому регламент. Рекомендується підготувати скорочений варіант доповіді, щоб бути впевненим, що залишається час на висновки.

Виступ доцільно підготувати в письмовій формі, хоч при захисті його читати вважається не доцільно. Рекомендується мати письмовий текст виступу та висновків під час захисту. Якщо студент буде виступати, не дотримуючись письмового тексту, йому доцільно виписати ключові фрази і ретельно відпрацювати їх. Висновки припустимо у разі необхідності зачитати. Після підготовки до виступу доцільно влаштувати репетицію.

Ступінь готовності до виступу на засіданні ЕК можна **перевірити, спробувавши відповісти на такі запитання:**

Чи існує стрижнева ідея і чи відображає вона суть питання?

Яке враження вступна частина може справити на аудиторію?

Наскільки легко сприймаються фактичні дані?

Чи є наочними ілюстрації?

Чи переконливі висновки?

Чи правильно розподілено час?

Захист кваліфікаційної роботи проходить на засіданні Екзаменаційної комісії (ЕК). Перед початком захисту кваліфікаційних робіт в ЕК випускаючою кафедрою подаються такі документи:

- довідка дирекції інституту про виконання студентами навчального плану і про отримані ними оцінки (рейтинг);
- відгук наукового керівника;
- рецензія на кваліфікаційну роботу;
- реферат кваліфікаційної роботи;
- кваліфікаційна робота;
- документ, що відображає впровадження результатів роботи.

Екзаменаційній комісії можуть бути подані також інші матеріали, що характеризують наукову і практичну цінність виконаної кваліфікаційної роботи – друковані статті за темою роботи, тези доповідей, довідки про апробацію та інше.

До захисту не допускаються студенти, які не виконали навчальної програми і на момент подання роботи до захисту мають академічну заборгованість.

Дата захисту визначається графіком засідань Екзаменаційних комісій, що затверджується адміністрацією і доводиться до відома голів, членів ЕК, студентів.

Захист проходить в обстановці високої вимогливості, принципості, дотримання наукової етики. Ґрунтовному аналізу повинні піддаватися достовірність усіх висновків та рекомендацій наукового і практичного характеру, які містяться в роботі.

Засідання Екзаменаційної комісії проводиться під керівництвом голови ЕК, або, у разі його відсутності, – заступника голови.

Секретар ЕК на засіданні, після відкриття засідання головуючим, оголошує назву кваліфікаційної роботи, прізвище, ім'я та по батькові її автора, а також доповідає про наявність усіх матеріалів, тобто відгуку, рецензії, текстів публікацій (якщо вони є), виступів за темою роботи на наукових конференціях, симпозиумах, гуртках тощо. До відома присутніх доводиться також рівень успішності (рейтинг) студента.

Засідання ЕК для захисту кваліфікаційної роботи складається з таких послідовних етапів:

- повідомлення секретарем ЕК об'єктивних даних випускника (прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи та посада, результати успішності за час навчання в магістратурі;
- оголошення секретарем ЕК теми роботи;
- повідомлення випускником Магістрату основних результатів дослідження;
- дискусія (відповіді автора кваліфікаційної роботи на запитання, виступи членів ЕК щодо матеріалів роботи);
- оголошення секретарем ЕК змісту відгук наукового керівника та рецензії, які надані на кваліфікаційну роботу;
- відповіді автора роботи на зауваження, висловлені рецензентами та членами ЕК;
- надається слово бажаючим висловити свою думку щодо рівня дослідження студента.

Під час повідомлення основних результатів дослідження (10–12 хв.), студенту рекомендується за допомогою технічних засобів або наочно демонструвати схеми, таблиці, ілюстрації, матеріали з яких виносяться на захист. Вказані матеріали обов'язково узгоджуються з науковим керівником.

Під час своєї доповіді студент повинен:

- стисло обґрунтувати вибір теми, її актуальність, мету і завдання; розкрити теоретичну та практичну значущість дослідження;
- чітко сформулювати основні висновки та рекомендації;
- показати ґрунтовні знання першоджерел та наукової літератури з обраної проблеми, всебічне володіння матеріалом дослідження;
- продемонструвати здатність самостійно аналізувати й узагальнювати результати дослідження;

–головну увагу приділити власним дослідженням і розробкам.

Студент зобов'язаний відповісти на запитання голови, членів ЕК, науковців та студентів, присутніх на захисті. **Особливо важливим є те**, щоб мовлення студента було ясным, граматично правильним, впевненим, що робить доповідь зрозумілою і переконливою. Мовлення студента має бути ще й виразним, що залежить від темпу, гнучкості та інтонації.

Враження від виступу різко погіршується, коли говорять квапливо, ковтаючи закінчення слів або дуже тихо і невиразно. Спокійна, некваплива манера викладання завжди імпонує слухачам.

Слід зважати також на вибір одягу, пози під час виступу, а також жестів, міміки, манер та інших зовнішніх форм поведінки. Елегантність, охайність в одязі сприяє прихильному ставленню до студента членів Екзаменаційної комісії, а також усіх присутніх на захисті.

Не рекомендується подавати виступ у формі читання тексту доповіді.

Доповідь починається зі звернення: «Шановний пане голово!, Шановні члени Екзаменаційної комісії! Панове!». Під час доповіді необхідно звертати увагу членів комісії на демонстраційний матеріал, коротко пояснюючи його зміст, і на пропозиції та висновки, що є результатом випускної кваліфікаційної роботи.

Свій виступ (до 10 хвилин) студент буде на основі завчасно підготовлених тез доповіді. У виступі він покликаний показати високий рівень теоретичної підготовки, широку ерудицію, здібності логічно та виразно викласти найбільш суттєві результати проведеного дослідження.

Після завершення виступу студент відповідає на запитання. Члени ЕК і присутні в усній формі можуть ставити запитання з проблем, яких торкнувся студент у роботі, методів дослідження, висновків тощо.

Після відповідей на запитання головуючий надає слово науковому керівнику. При відсутності на засіданні Екзаменаційної комісії наукового керівника секретар знайомить членів комісії та присутніх зі змістом відгуку на виконану роботу.

Після виступу керівника секретар оголошує рецензію і надає слово студенту для відповіді на зауваження та побажання, які містяться у виступі наукового керівника та у рецензії.

Після цього розпочинається публічне обговорення роботи, в якому мають право брати участь усі присутні на захисті.

Після завершення дискусії, за бажанням студента, йому може бути надано заключне слово.

На закритому засіданні ЕК підводяться підсумки захисту і приймається рішення про загальну оцінку написання і захисту кваліфікаційної роботи та про присвоєння випускнику освітнього ступеня «Магістр» за відповідною спеціальністю. Результати захисту оголошуються публічно в той же день, після підписання в установленому порядку передбаченого процедурою захисту протоколу.

У разі наявності недостатнього рівня виконання кваліфікаційної роботи або у разі відсутності випускника Магістрату на захисті з поважної причини комісія може рекомендувати **доопрацювати роботу й подати її до повторного захисту через рік. При встановленні плагіату повторний захист роботи не дозволяється.**

При оцінюванні кваліфікаційної роботи Екзаменаційна комісія бере до уваги такі фактори:

– змістовність кваліфікаційної роботи в цілому (її творчий характер, вміння автора аналізувати теоретичний матеріал, аргументованість позиції автора та його висновків, наявність власних досліджень, нестандартних підходів та елементів новизни, обґрунтованість сформульованих практичних рекомендацій);

- самостійність у розробці проблеми;
- якість формулювання мети та завдань дослідження, складання плану дослідження, використання сучасних методів наукового дослідження, обробка, аналіз та синтез отриманих даних;
- якість оформлення кваліфікаційної роботи (структура і логічна побудова, коректність використання літературних та інформаційних джерел, стиль викладу, грамотність, дотримання вимог щодо оформлення списку використаних джерел, ілюстративний матеріал);
- рівень виступу студента (побудова доповіді, чіткість у формулюванні актуальності, мети і завдань роботи, вміння зробити правильні висновки, культура мовлення, відповіді на питання);
- відгук керівника та оцінка наукового рівня дослідження рецензентом.

Оцінка **«відмінно»** виставляється відповідно до розроблених критеріїв (Додаток Є), зазвичай цьому сприяє:

- обґрунтована актуальність теми, тема розкрита повністю, дослідження виконане на високому науково-теоретичному та методичному рівні; одержані результати систематизовані, висновки й рекомендації є переконливими; продемонстровано вільне володіння матеріалом дослідження; оформлення роботи відповідає вимогам.

Оцінка **«добре»** виставляється, коли:

- обґрунтована актуальність теми, тема розкрита повністю, дослідження виконане на достатньо високому науково-теоретичному та методичному рівні; одержані результати систематизовані, але висновки не є переконливими, або відсутні рекомендації, або є незначні зауваження до оформлення роботи.

Оцінка **«задовільно»** виставляється, коли:

- тема розкрита повністю, але науково-теоретичний та методичний рівень її виконання не дуже високий; одержані результати систематизовані недостатньо; висновки зроблені непереконливо; під час захисту продемонстровано посередній рівень володіння матеріалом дослідження; не дотримані всі вимоги щодо оформлення роботи.

Оцінка **«незадовільно»** виставляється, коли:

- тема розкрита неповністю, науково-методичний рівень роботи низький; висновки непереконливі; студент погано володіє матеріалом дослідження, неспроможний відповісти на запитання; є суттєві зауваження до оформлення літератури.

Екзаменаційна комісія може прийняти рішення, рекомендувати найбільш вагомі результати кваліфікаційних робіт до публікації у збірниках наукових праць, вісниках, журналах, інших наукових виданнях, для застосування в лекційних курсах та в економічній діяльності досліджуваних суб'єктів господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Використані джерела під час викладу основного змісту методичних рекомендацій

1. Грабченко А.І., Федорович В.О., Гаращенко Я.М. Методи наукових досліджень: навч. посібник. Харків: НТУ «ХП», 2009. 142 с.
2. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання / Нац. стандарт України. Вид. офіц. [Уведено вперше ; чинний від 2016-07-01]. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 17 с.
3. Зубенко Л. Г., Немцов В. Д., Чуріна М. О. Ділові папери в менеджменті : Навч. посібник. Київ: ТОВ «УВПК «ЕксОб», 2003. 272 с.
4. Пілюшенко В. Л., Шкрабак І. В., Словенко Е. І. Наукове дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Лібра, 2004. 343 с.
5. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. 5-те вид., стер. Київ: Знання, 2006. 307 с.

Джерела рекомендовані студентам з метою дієвої підготовки кваліфікаційної роботи

1. Білоусова Т. П., Маркітантов Ю. О. Основи наукових досліджень: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, 2004. 119 с.
2. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Кондор, 2006. 204 с.
3. Мигаль В. Д. Теорія і методи наукової творчості : навч. посіб. Харків: ІНЖЕК, 2007. 423 с.
4. Мортук В. В. Основи наукових досліджень: тексти лекцій. Дрогобич: Вимір, 2005. 142 с.
5. Науково-дослідна робота студентів і методологія педагогічних досліджень: навч. посіб. / [уклад.: Федірчик Т.Д., Предик А.А.]; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці: Рута, 2004. 71 с.
6. Ніколаєнко С. М. Наукові дослідження в університетах – визначальний чинник зростання якості освіти. Київ: Прок-Бізнес, 2007. 175 с.
7. П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі: навч. посібник. Київ, 2003. 116 с.
8. Свердан М. М., Свердан М. Р. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Чернівці: Рута, 2006. 351 с.
9. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень: підручник. Київ: Знання, 2007. 317 с.
10. Технологія наукових досліджень (схеми та приклади): навч. посіб. / [уклад. Дороніна М. С.] ; Харк. нац. екон. ун-т. 2-ге вид., виправл. і доповн. Харків: ІНЖЕК, 2006. 101 с.
11. Філінюк А. Г. Наукова робота студента: метод. рек. для студ. і магістрантів усіх спец. і форм навчання. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, 2007. 74 с.
12. Цоцюра С. В. Методологія, методика та інформаційні технології наукових досліджень : конспект лекцій. Київ: КНУБА, 2004. 43 с.
13. Чернець М. В., Цекот Д. Д. Організація наукових досліджень та їх статистичний аналіз: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.]. Дрогобич: ДДПУ, 2006. 214 с.

14. Шишка Р. Б. Організація наукових досліджень та підготовки магістерських і дисертаційних робіт: навч. посіб. Харків: Еспада, 2007. 361 с.
15. Шкарабура М. Г., Галицька А. А. Методологія і методика наукових досліджень: [навч. посіб.]. Черкаси: Відлуння-Плюс, 2004. 79 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Директору Навчально-наукового інституту
економіки та бізнес-освіти
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини
проф. Слатвінському М.А.
студента(ки) ___ курсу ___ групи денної
(заочної) форми навчання

_____
(прізвище, ім'я, по батькові)

ЗАЯВА

Прошу затвердити на Вченій раді інституту тему кваліфікаційної роботи у такій редакції: «_____».

_____
(тема роботи)

Керівником прошу призначити

_____
(вчене звання, посада, прізвище, ім'я, по батькові)

Дата

Підпис

Керівник

_____
(підпис)

_____
(прізвище, ініціали)

Зав. кафедри

_____
(підпис)

_____
(прізвище, ініціали)

Директор інституту

_____
(підпис)

_____
(прізвище, ініціали)

Зразок оформлення титульного листа кваліфікаційної роботи

УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

Навчально-науковий інститут економіки та бізнес-освіти

Кафедра фінансів, обліку та економічної безпеки
(назва кафедри)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітнього ступеня «Магістр»
на тему:

_____

(назва теми роботи)

Виконав(ла): студент(ка) __ курсу, ____
групи спеціальності
071 Облік і оподаткування
(шифр і назва спеціальності)

_____
(прізвище, ініціали)

Керівник: _____
(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище, ініціали)

Рецензент: _____
(науковий ступінь, вчене звання,
прізвище, ініціали)

Умань – 20__ року

Зразок оформлення змісту

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1.	5
1.1.	5
1.2.	11
1.3.	17
РОЗДІЛ 2.	23
2.1.	23
2.2.	30
2.3.	37
РОЗДІЛ 3.	44
3.1.	44
3.2.	51
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	72

Уманський держаний педагогічний університет імені Павла Тичини
Інститут/Факультет _____
Кафедра _____
Освітній ступінь _____
Спеціальність _____

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«____» _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу студента

_____
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи _____

керівник роботи _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

затвержені _____

«____» _____ 20__ р. _____ № _____

2. Строк подачі студентом роботи _____

3. Вихідні дані по роботі _____

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань для розробки) _____

5. Перелік графічного матеріалу _____

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу

Кваліфікаційна робота розглянута. Студент (-ка) _____
(прізвище та ініціали)
допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____
(назва кафедри)

“ _____ ” _____ 20____ року
(підпис) (прізвище та ініціали)

КРИТЕРІЇ
оцінювання кваліфікаційної роботи
(за вимогами кредитно-трансферної системи)

№	Назва частини роботи	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів
1	Вступ	Рівень актуальності проблеми	5
		Наявність, повнота і відповідність вимогам до науково-дослідного апарату	5
			10
2	Теоретичний розділ	Теоретична обґрунтованість проблеми та шляхів її розв'язання, наявність аналізу ключових понять	15
		Критичність аналізу, наявність власної позиції	5
			20
3	Практичний розділ	Відповідність емпіричних матеріалів теоретичним посилкам. Повнота емпіричного дослідження	20
		Обґрунтованість висновків, що випливають з результатів емпіричних досліджень	10
		Наявність наочного представлення емпіричних матеріалів (графіки, діаграми, таблиці)	5
			35
4	Висновки	Повнота висновків та їх відповідність завданням	10
5	Список використаних джерел	Правильність оформлення літературних джерел	1
		Відповідність використаних літературних джерел темі дослідження	1
		Наявність сучасних видань (за останні 6 років)	1
		Логічний зв'язок з посиланнями в тексті	1
		Достатність кількості джерел (не менше 40)	1
			5
6	Захист роботи	Відповідність доповіді змісту кваліфікаційної роботи	5
		Повнота відповідей на запитання	5
		Якість вербального висвітлення доповіді	5
			15
7	Апробація дослідження у фахових виданнях		5
8	Наявність додатків		5
9	Наявність у роботі граматичних, орфографічних, технічних помилок		-5
РАЗОМ			100

Орієнтовна схема відгуку керівника кваліфікаційної роботи

Відгук керівника про кваліфікаційну роботу

_____ (прізвище та ініціали)

_____ (назва теми)

за спеціальністю

_____ (шифр і назва спеціальності)

- Актуальність теми.
- Відповідність змісту роботи обраній темі.
- Рівень повноти розробки питань і окремих проблем.
- Рівень теоретичної та професійної підготовки магістранта, його здатність до самостійної роботи.
- Логічність, послідовність, аргументованість викладу матеріалу, вміння робити висновки.
- Характеристика магістранта під час роботи над кваліфікаційною роботою (дисциплінованість, наполегливість, підготовленість).
- Дотримання автором графіку написання роботи.
- Важливість запропонованих магістрантом рекомендацій для їхнього впровадження в практику роботи навчальних закладів різних типів.
- Загальний висновок щодо відповідності кваліфікаційної роботи встановленим вимогам.

Дата _____

Підпис

Готується окремим документом або записується у «Поданні голові Екзаменаційної комісії щодо захисту кваліфікаційної роботи»

Орієнтовна схема рецензії на кваліфікаційну роботу

Рецензія на кваліфікаційну роботу

_____ (прізвище та ініціали)

_____ (назва теми)

за спеціальністю

_____ (шифр і назва спеціальності)

- Актуальність теми.
- Характеристика структури роботи та якості її оформлення.
- Висновок про відповідність змісту кваліфікаційної роботи її завданням.
- Коротка характеристика кваліфікаційної роботи за розділами, ступінь використання автором останніх досягнень науки та практики.
- Позитивні сторони, недоліки та зауваження до кваліфікаційної роботи.
- Загальна оцінка про відповідність роботи встановленим вимогам та її цінність для практичного застосування.
- Новизна й оригінальність ідей, покладених в основу роботи.
- Методика вивчення і обробка матеріалів дослідження.
- Наявність в роботі певних рекомендацій та їхнього обґрунтування.
- Оцінка кваліфікаційної роботи за чотирибальною системою.

Рецензент

_____ (ППП, науковий ступінь, посада)

_____ (підпис, печатка)

Дата _____

Anti-Plagiarist
Система перевірки на плагіат

Вимоги до електронного варіанту дипломного проекту.

Перевірка документів на наявність плагіату проводиться для електронних варіантів, що представляються у форматі *.rtf (Rich Text Format), *.doc (Word 97 – 2003), *.docx (Word 2007), *.pdf (Portable Document Format).

Випускна кваліфікаційна робота вводитьься повністю починаючи з титульного аркушу і включно з додатками.

Порядок застосування.

Для перевірки випускної кваліфікаційної роботи студент здає відповідальному за введення до електронної системи Anti-Plagiarist її електронний варіант у форматі ***.rtf, *.doc, *.docx, *.pdf** Відповідальний за введення до електронної системи Anti-Plagiarist вводить електронний варіант випускної кваліфікаційної роботи у систему та перевіряє її на наявність плагіату. Після перевірки на плагіат, відповідальний за введення, видає студенту результат перевірки у роздрукованому вигляді. Результат перевірки на плагіат додається до випускної кваліфікаційної роботи.

Критерії оцінювання плагіату у документах.

Максимальний збіг з однією роботою не повинен перевищувати межу 40%. У випадку типових випускних кваліфікаційних робіт межа максимального збігу з однією роботою не повинна перевищувати 50%.

Наявність помилок у роботі не повинна перевищувати межу 20%.

Випускна кваліфікаційна робота не повинна мати менш ніж 40000 знаків (300 лексем).

Випускна кваліфікаційна робота, що не відповідає цим вимогам, до захисту не допускається і відправляється на доопрацювання.

Увага! Для перевірки робота вводитьься один раз і видалити її з системи не можливо!

**ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ У СПИСКУ
ЛІТЕРАТУРИ
(ЗГІДНО З ДСТУ 8302:2015)**

КНИГИ	
<i>Приклади</i>	<i>Однотомні видання</i>
один автор	<p>Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: монографія. Харків: Право, 2005. 304 с.</p> <p>Краснова М. В. Договори в екологічному праві України: навч. посіб. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: Алерта, 2012. 216 с.</p> <p>Кузніченко С. О. Закон України "Про правовий режим надзвичайного стану": наук.-практ. комент. / Одес. держ. ун-т внутр. справ. Харків: Право, 2015. 164 с.</p> <p>Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України: із змін. та допов. на 12 берез. 2016 р. 12-ге вид., допов. і переробл. Київ: Правова єдність, 2016. 810 с.</p> <p>Johnson L. K. Bombs, bugs, drugs and thugs: intelligence and America's quest for security. New York; London: New York University Press, 2000. 326 p.</p>
два автори	<p>Васильєв С. В., Ніколенко Л. М. Доказування та докази у господарському процесі України: монографія. Харків: Еспада, 2004. 192 с.</p> <p>Каткова Т. В., Каткова А. Г. Закінчення досудового слідства у кримінальних справах: практич. посіб. Харків: Право, 2011. 136 с.</p> <p>Петришина М. О., Петришин О. А. Міжнародно-правові стандарти у сфері місцевого самоврядування: наук. доп. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. будва та місц. самоврядування. Харків: Право, 2016. 44 с. (Серія "Наукові доповіді").</p> <p>Сташис В. В., Бажанов М. И. Преступления против личности в УК УССР и судебной практике. Изд. 2-е, испр. и доп. Харьков: Вища шк., 1987. 216 с.</p>
три автори	<p>Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження: монографія / за ред. В. В. Комарова. Харків: Право, 2011. 312 с.</p> <p>Сичевський В. В., Харитонов Є. І., Олейніков Д. О. Науково-практичний коментар до розділу І Особливої частини Кримінального кодексу України (Злочини проти основ національної безпеки України) / Служба безпеки України. Харків: Право, 2016. 232 с. (Бібліотека слідчого).</p> <p>Helfer M. E., Kempe R. S., Krugman R. D. The battered child. 5th ed. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1997. 700 p.</p>

чотири і більше авторів	<p>Прилипко С. М., Ярошенко О. М., Мороз С. В., Малиновська К. А. Укладення трудового договору: теоретико-прикладне дослідження: монографія. Харків: Юрайт, 2013. 288 с.</p> <p>Коллективні політичні права і свободи людини та громадянина в Україні: проблеми теорії та практики: монографія / Є. І. Григоренко та ін.; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків: [б. в.], 2013. 352 с.</p> <p>The mutual fund industry: Competition and investor welfare / R. G. Hubbard et. al. New York, NY: Columbia University Press, 2010. 256 p.</p>
автор(и) та редактор(и)/упорядник(и)	<p>Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. / ред. А. Х. Степанюк. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 624 с.</p> <p>Грошевий Ю. М. Вибрані праці / упоряд.: О. В. Капліна, В. І. Маринів. Харків: Право, 2011. 656 с.</p> <p>Петрик О. І. Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України: монографія / відп. ред. В. М. Геєць. Київ: УБС НБУ, 2008. 369 с.</p> <p>Plath S. The unabridged journals / ed. K. V. Kukil. New York, NY: Anchor, 2000. 680 p.</p>
автор(и) та перекладач(і)	<p>Laplace P. S. A philosophical essay on probabilities / trans.: F. W. Truscott, F. L. Emory. Original work published 1814. New York, NY: Dover, 1951. 196 p.</p>
без автора	<p>Галузева економічна політика держави: проблеми правового забезпечення: колект. моногр. / за наук. ред. Д. В. Задихайла. Харків: Юрайт, 2013. 520 с. (Серія "Наукові праці кафедри господарського права Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"; т. 1).</p> <p>Конституція України: наук.-практ. комент. / редкол.: В. Я. Тацій (голова) та ін. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. 1128 с.</p> <p>Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / ред. М. І. Хавронюк. Київ: Дакор, 2016. 496 с.</p> <p>Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Генеза, 2004. 736 с.</p>
	<p>Правове виховання в сучасній Україні: монографія / за заг. ред.: В. Я. Тацій, А. П. Гетьман, О. Г. Данильян. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2013. 440 с.</p> <p>Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 30 верес. 2016 р. Київ: Нац. акад. прокуратури України. 2016. 432 с.</p> <p>Twenty-four hours a day. Miami, FL: BN Publishing, 2010. 400 p.</p>
Приклади	Багатотомні видання

	<p>Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2016. Т. 1: Історія держави і права України. 848 с.</p> <p>Енциклопедія історії України: у 10 т. / НАН України, Ін-т історії України. Київ: Наук. думка, 2005. Т. 9. 944 с.</p> <p>Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 2 т. / за ред.: В. В. Сташис, В. Я. Тацій. 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. Т. 1. 456 с.</p> <p>Кучерявенко Н. П. Курс податкового права: в 6 т. Харків: Право, 2007. Т. 4: Особенная часть. Косвенные налоги. 536 с.</p> <p>Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України: у 4 т. / ред. О. В. Стовба. Харків: Апостиль, 2015. Т. 2. 329 с.</p> <p>Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків: Право, 2009. Т. 2: Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / заг. ред. Ю. П. Битяк. 576 с.</p>
Інші видання	
автореферати дисертацій	<p>Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2010. 36 с.</p> <p>Лісов О. С. Новітня вітчизняна історіографія створення та діяльності розвідки і контррозвідки України у 1917–1991 роках: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22 / Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняхівського. Київ, 2017. 20 с.</p>
дисертації	<p>Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 573 с.</p> <p>Костєнко В. О. Економіко-правове забезпечення використання та охорони земель: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 183 с.</p> <p>Bryant B. D. A sequentially articulated experiment to compare two instructional software input infrastructures: Doctoral dissertation / University at Albany. Albany, NY, 1998. 150 p.</p>
архівні документи	<p>Лист Голови Співки «Чорнобиль» Г. Ф. Лєпіна на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола щодо реєстрації Статуту Співки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р. ЦДАГО України (Центр. держ. архів громад. об'єднань України). Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64, 64 зв., 71.</p> <p>Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3.</p> <p>Наукове товариство ім. Шевченка. Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаніка НАН України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7.</p>
патенти	<p>Люмінісцентний матеріал: пат. 25742 Україна: МПК6 C09K11/00, G01T1/28, G 21H3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07; опубл. 27.08.07,</p>

	<p>Бюл. № 13. 4 с. Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей: пат. 76509 Україна. № 2004042416; заявл. 01.04.2004; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.</p>
препринти	<p>Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль: Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт / НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1).</p>
стандарти	<p>ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація). ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 61071:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2006. 181 с. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ 3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ: Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).</p>
бібліографічні показники	<p>Володимир Володимирович Сташис: (до 85-річчя від дня народж. та 60-річчя наук.-пед. і громад. діяльності) / Нац. акад. прав. наук України; упоряд.: В. І. Борисов, В. І. Тютюгін, Л. М. Демидова. Харків: Право, 2010. 108 с. (Біографія і бібліографія вчених-правознавців). Лисосед О. В. Бібліографічний довідник з кримінології (1992–2002) / ред. О. Г. Кальман. Харків: Одиссей, 2003. 128 с. Систематизований показник матеріалів з питань адміністративної реформи, опублікованих у Віснику Національної академії державного управління за 1997– 2005 роки / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; уклад.: О. О. Бабінова, О. Г. Белінська. Київ: Вид-во НАДУ, 2006. 11 с.</p>
каталоги	<p>Горницкая И. П. Каталог растений для работ по фитодизайну / Донец. ботан. сад НАН Украины. Донецк: Лебедь, 2005. 228 с. Історико-правова спадщина України: кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Романова, О. В. Земляніщина. Харків, 1996. 64 с. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області: кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Зобків та ін.; Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. іст. музей. Львів: Новий час, 2003. 160 с.</p>
Частина видання	
розділ книги	<p>Даньшин І. М. Злочини проти громадського порядку та моральності. <i>Кримінологія. Загальна та Особлива частини</i>: підручник / ред. В. В. Голіна. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2009. Розд. 15. С. 138–145. Тацій В. Я. Повертаючись до питання боротьби зі злочинами у сфері</p>

	<p>приватизації. <i>Тацій В. Я. Вибрані статті, виступи, інтерв'ю.</i> Харків: Право, 2010. С. 221–229.</p> <p>Хряпінський П. Кримінально-правові засоби заохочення у публічному праві України. <i>Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грани</i>: монографія / за ред.: О. В. Козаченко, Є. Л. Стрельцов. Миколаїв: Іліон, 2016. С. 87–109.</p> <p>O'Neil J. M., Egan J. Men's and women's gender role journeys: A metaphor for healing, transition, and transformation. <i>Gender issues across the life cycle</i> / Ed. B. R. Wainrib. New York, NY: Springer, 1992. P. 107–123.</p>
тези, доповідь	<p>Боднар Т. В. Договір про закупівлю: особливості укладання і забезпечення. <i>Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин</i>: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці з дня народж. В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 7–9.</p> <p>Данильян О. Г., Дьобань О. П. Досвід удосконалення органів державної влади в європейських країнах та можливості його використання в Україні. <i>Проблеми розбудови державності та народовладдя в Україні</i>: матеріали XXII Харків. політолог. читань (м. Харків, 21 трав. 2009 р.). Харків, 2009. С. 47–49.</p>
	<p>Шаповал В. Свобода та "природні права" людини як основа людського виміру права. <i>Антропология права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)</i>: матеріали першого всеукр. круглого столу, м. Львів, 16–17 верес. 2005 р. Львів: Край, 2006. С. 286–295.</p> <p>Wu C. K., Makhlof M. M. Predicting the response of Aluminium casting alloys to heat treatment. <i>Light Metals 2011: Proceedings of the technical sessions presented by the TMS Aluminium Committee at the TMS 2011 Annual Meeting & Exhibition, San Diego, California, USA, 27 February – 3 March, 2011.</i> Hoboken, NJ: Wiley, 2011. P. 834–836.</p>
стаття з довідкового видання	<p>Баулін Ю. В. Обставини, що виключають злочинність діяння. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: Юрид. думка, 2007. С. 550.</p> <p>Гончаренко В. Д. Повне зібрання законів Російської імперії. <i>Велика українська юридична енциклопедія.</i> Харків: Право, 2016. Т. 1: Історія держави і права України. С. 573–574.</p> <p>Ріяка В. О. Декларація митна. <i>Юридична енциклопедія.</i> Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 2. С. 29.</p> <p>Bergmann P. G. Relativity. <i>The New Encyclopedia Britannica.</i> Chicago, IL: Encyclopedia Britannica, 1993. Vol. 26. P. 501–508.</p>
стаття з продовжуваного видання	<p>Гетьман А. П., Лозо В. І. Державно-правові проблеми подолання екологічної кризи в епоху глобалізації. <i>Проблеми законності.</i> Харків. 2013. Вип. 123. С. 65–77.</p> <p>Данильян О. Г., Петришин О. В. Проблема взаємовпливу правового виховання державотворчого процесу: українські реалії. <i>Вісник Національної академії правових наук України.</i> Харків, 2010. № 2. С. 28–39.</p> <p>Семенюк О. Г. Заходи безпеки в системі охорони державної</p>

	таємниці. <i>Держава і право. Юридичні науки</i> . Київ, 2016. Вип. 72. С. 152–166.
стаття з періодичного видання (журнал, газета)	Кулак Н. В. Актуальні питання правового статусу добровольчих формувань в Україні. <i>Часопис Київського університету права</i> . 2016. № 4. С. 84–88. Петришин О., Серьогіна С. Змішана республіканська форма державного правління: питання теорії та практики. <i>Право України</i> . 2009. № 10. С. 57–60. Benjamin A. C. The ethics of scholarship: A discussion of problems that arise in its application. <i>Journal of Higher Education</i> . 1960. Vol. 31, No. 9. P. 471–480. Середа М. Мирні зібрання: практика адмін. судів 2015 р. <i>Юридичний вісник України</i> . 2016. 12–18 лют. (№ 6). С. 5. Itzkoff D. A touch for funny bones and earlobes. <i>New York Times</i> . 2010. March 31. P. C1.

рецензії	Биков О. Нагальність оптимального міжнародно-правового врегулювання глобальних біоетичних проблем сучасності. <i>Віче</i> . 2016. № 1/2. С. 20–21. Рец. на кн.: Третьякова В. Г. Міжнародно-правове регулювання глобальних біоетичних проблем: монографія. Київ: Кондор, 2013. 407 с. Драч О. О. [Рецензія]. <i>Український історичний журнал</i> , 2016. № 1. С. 217–219. Рец. на кн.: Темченко А. І. Традиційні мантичні практики: архаїка знакової системи. Черкаси: ІнтралігаТОР, 2015. 112 с. Csikos R., Garcia E., Worley R. Book Reviews. <i>Journal of Criminal Justice Education</i> . 2010. Vol. 21, No. 1. P. 93–99. Review of the book: Beck E., Britto S., Andrews A. In the shadow of death: Restorative justice and death row families. Oxford, NY: Oxford University Press, 2007. 336 p.
-----------------	--

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

Приклади	Аналіз стану здійснення судочинства в 2015 році (за даними судової статистики). URL: http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/D7F9F72E78DA88ECC2257F730036F282 (дата звернення: 17.03.2017). Гетьман Є. А. Підзаконні нормативно-правові акти органів виконавчої влади України та іноземних держав: порівняльна характеристика. <i>Теорія і практика правознавства</i> : електрон. наук. фахове вид. 2016. Вип. 1 (9). URL: http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/66302 (дата звернення: 17.06.2016). Карнаух Б. П. Тлумачення договору: короткий нарис із наднаціональної і транснаціональної точок зору. <i>Проблеми законності</i> . 2016. Вип. 135. С. 39–51. DOI: http://dx.doi.org/10.21564/2414-990x.135.83852 . Colletta L. Political satire and postmodern irony in the age of Stephen Colbert and Jon Stewart. <i>Journal of Popular Culture</i> . 2009. Vol. 42, No. 5. P. 856–874. DOI: 10.1111/j.1540-5931.2009.00711.x.
-----------------	---

	<p>Feminism. <i>Encyclopædia Britannica online</i>. URL: http://www.britannica.com/EBchecked/topic/724633/feminism.</p> <p>Trammell A. Magic: The gathering in material and virtual space: An ethnographic approach toward understanding players who dislike online play. <i>Meaningful Play 2010</i>: October 21–23, 2010, East Lansing, MI. URL: http://meaningfulplay.msu.edu/proceedings2010/mp2010_paper_42.pdf (Last accessed: 17.03.2017).</p>
ЗАКОНОДАВЧІ ТА НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ	
Приклади	<p>Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.</p> <p>Конституційний Суд України: рішення, висновки / відп. ред. А. С. Головін; уклад.: К. О. Пігнаста, О. І. Кравченко. Київ: Логос, 2011. Кн. 10. 431 с.</p> <p>Правова основа діяльності органів державної влади: зб. нормат. актів / упоряд. П. М. Любченко. Харків: ФІНН, 2010. 303 с.</p> <p>Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. <i>Відомості Верховної Ради України</i>. 2001. № 25–26. Ст. 131.</p> <p>Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 12.03.2017. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page (дата звернення: 17.03.2017).</p> <p>Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1678-18 (дата звернення: 17.03.2017).</p> <p>Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році: від 15.09.2016 р. № 5132. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60035 (дата звернення: 17.03.2017).</p> <p>Ухвала апеляційного суду Полтавської області від 27 серпня 2014 р., судова справа № 551/818/14-к. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41131992# (дата звернення: 17.06.2016).</p> <p>Case of Benham v. The United Kingdom (Application no. 19380/92): Judgment European Court of Human Rights, 10 June 1996. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=00157990 (Last accessed: 17.03.2017).</p>

Примітка

При складанні бібліографічного опису необхідно використовувати скорочення, подані в ДСТУ 3582:2013 "Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою", ДСТУ 7093:2009 "Бібліографічний запис.